Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986 чылдың сентябрь 10 среда № 213 (13213)

1925 чыда тудезалеттингеи. Өртээ 3 көпеек.

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН, КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ КЫСКА ХУУСААДА, ШЫНАРЛЫГ ДООЗААЛЫ

Күш-ажылчы алдарның тугу

Бөгүн «ШЫН» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң комбайнерй Билигин Донгакка тураскаадын кедүрдү.

Комбайнер бо хүнерде тарааны чыттыр кестирер талазы-биле хүн нормазын үргүлүг ажыр күүседип турар. Мурнакчы комбайнериң «Енисей» комбайнының кабиназында дөрт бешаарыны чураан. Ол болза, бригадазының аразындан дөрт катап тиилекчи болганын хереглеп турар.

Мурнакчыдан үлегер алыңар! Социалистиг чарышка идепкейлиг киржиңер!

Сентябрь 9-туң байдалы-биле республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 5573 тонна тарааны дужааган.

ДОКТААМАЛ ХАЙГААРАЛДА

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, «Бардык» совхозтуң тараажылары Доора-Буга, Чинге-Сумун деп черлериң 150 гектар шөлүнүң сулазын ажаап алган. Гектардан-на он ийи центнер дужүттү ажааган. Комбайнерлер Маадыр-оол Алдын-оол, Алексей Чалбарган хүн нормазын 140—150 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорүп келген.

Ажааган 187 тонна сулаңы шаңда чедирген. Кертик-оол Сарыглар, Фёдор Хомушку болгаш оскө-даа чолаачылар дужүт ажаалдазынга идепкейлиг киржип турар.

Бо хүнерде сес комбайн Шыраа-Булак эзенде 150 гектар шөлдүң тараазын кестирип киришкен.

А. ХЕРТЕК.

КӨК-ЧЫРААНЫҢ ШЫНААЗЫНДА

Бедик сигенниг ногаан шынаада тракторлар чарыштырган дег чоруп тур. Чиндиңпээштериг ол шыхтың сигени бо чылын терең чаагай болган. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырда Дыртык-Кара Болат-оолдуң удурткаңы механизастаан звеноңуң механизаторлары мал чемнери белеткээр хүлээлгезин ажыр күүседир соруглга ээлгеш, күженишкинниг ажылдан турары ол.

Сиген бөлдүрүп чорун турар трактор доктаай берди. Ооң кабиназындан тракторист Семён Мижит-оол үнүп келди. Ажыл-агыйга 1970 чылдан бээр трактористээн аныяк ажылчыныңң кызымак ажылдап турарын эштеп дем-дегледи.

— 540 тонна сигенни белеткээрин ажыр күүседип кирдивис. Мында кижи бүрүзү ара туруушкун чокка сигенни кезип, белүп турарын демдеглээрп чугула — деп, бригадир чугаалады.

Көк-Чырааның бо шыктарының сигенниң трактористер Натнит Кызыл-оол, Виктор Амыкай кестирип чордулар.

Бо механизастаан звеноңуң тургускан сараатгары шынарлыг. Бедик-бедик сараттар Көк-Чыраа шынаазын каастай берген. Ол звеноңуң ажыл-ишчилери мал чемнерн белеткээр соруглазын ажыр күүсеткеп, күскү дүжүт ажаалдазында киржип эгелээн.

ЧУРУКТАРДА: Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң ол звенозунда сиген бөлдүрүп турар тракторист Семён Кызыл-оол. Шыкта кескен сигенниң бөлдүрүп турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ӨДЕК СӨӨРТҮЛГЕЗИ

Улуг-Хем районнуң Агроүлетпүр каттыжыышкынының химижидилге отряды органиктиг чемнічидилгеге негеттинер өдек сөөртүлгезин чедиишкинниг чорудуп турар. Отрядтың кежигүннери бо чайын 2200 тонна өдекти Арыг-Узүүнден Иштии-Хемниң тарылга шөлүнде сөөртүп чедиргеп. «Ак-Туруг», «Найырал» совхозтарга ол ажылды июль айда-ла доосказ. Арыскаңның шөлдеринде 1000 ажыг тонна өдекти тежеп.

Ол ажылдарга чолаачылар А. Тиченко, С. Шактар-оол, Н. Лопсан, трактористер П. Бышкак-оол, Н. Гурьев бүдүрүкчүүр ажылы-биле отрядында шаңнил-манталдыг болуп, эки ажылдан турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

АМ-ДАА НЕМЕЙ БЕЛЕТКЭЭР

Ол хүнерниң бирээзинде Хандагайтыга хөрүвиске, СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. Д. Монгуш Бора-Шайже үнер деп турган. Ынчан бистер Базыр Даваевичиниң машиназынга ушкажыпкан бис.

— Менээ хувааида ёзугаар «Коммунизмче орук» совхоз онаашкан. Баштай орук аайы-биле кежек кыштагларга чедиптөлүпер, улаштыр мал чемни белеткеп турар звеноларга барыштар —деп, ол чугаалады.

Совхозтуң төп суурундан ырак эвестө үш кыштага барып, мында байдалды таныжып көрдүвүс. Бистиң мурнуу чарымыста база бир машина малчыннарның кышкы турлагларын кезип каапкан болган. Чүгле ол үстүкүзүүне чедип шыдавазын, көрүүке муңкашталгаш, дедир арабады барган. Бир демдеглексенчир чүве болза, той кажаларының чоогунда курлажаа бүрүзүүнде сигенни сараатган тургусканы. Сиген дүжүттүмээн кыштаг шуут чок.

Орукка билип алганывыс болза, бо ажыл-ажыйның хойжу бригадалары, сууруун чүрттакчылары, мында мал чемниң белеткелиндө бижыглаттыган албан черлери, моон мурнунда чылдарга дениээрге, кышка черде бижырымчалыг белеткенген. Чижээ, Бора-Шайда хойжу бригада 140 тонна, Улаатайда — 120 тонна, Хам-Дытта — хойжу бригада 130 тонна сигенни кезип белеткээн. Үүтле бо бешиң 400 тонна болуп турары ол.

Ам бөгүнде мал чемниин белеткели август төнчүүзүүре дениээрге, дыка нарыдай берген. Немелде ёзулде сентябрь үш база дөрт хүнеринде мырыдай харык чок болган. Ынчангаш четкеп база барган черлериниске чугаа шыңгыы чоруп турган. Бора-Шайда кеж сула, артты ажыл ээрге, ногаан дилиндектер агарып көстүп чыдар. Ооң чамдык черлерин хаа база берген. Ынчалзада кол мурнуузу, жилп көрген, ажырбайн барган, дүжүду база чаагай, гектарданна он үш центнер чедип турар.

Оңу ажаар дээш комбайнерлер, оскө арга тыпшайн, ол хаанын эриинин маңан орукан. Ажылды дүрселедиринин аргазын тыпшайн, изиг-биле кылдыр хуралга маргыжып, мындыг түнелге келген: кескен суланы кыштагларже ларый сөөртүп чедирер, малчыннарга бо мал чемин кургадыр кылдыр даалгаларны бээр. Сула иштизи-биле алырга, эвээш эвес — 600 тонна болуп турар. Бо дээрге, эвээш эвес курлавырдыр.

Мал чеминиң белеткелинде ең үлегерлиг ажылдан турарларның бирээзи болза совхозтуң хоочун механизатору Чамыяң Күжүгетович Монгуш болду. Ол ам беш чыл улаштыр ег-бүле звенозун удуртуп турар. Мал чемни белеткээр планын чыл санында ажыр күүседип турар. Шалыпчының удурткаңы коллективтиң составында: дөрт оглу, кежин Екатерина Ооржак. Бригада керээзи-биле ажылдан турар бо звено 120 тонна сигенни кезип белеткээн, ынчангаш планын күүсединкеп. Кезип алыр сиген ам-даа бар болуп турар чүве болганда, ажылды ара соксадын болбас. Немей ам-даа чүс тонна сиген белеткээрин хүлээнип алгаш, олар чаа шөлде көжүп келген.

Ол шөлдүң сигенинің чаагайы хөлчок, планны ажыр күүседип болурунуң магадылалы бар. Кол магадылал болза, шалып-ишчи кижилер.

Ынчалза-даа ажылга хэрыысалга чок, кылып-будуруп алган мал чемниге камналгалыг эвес чоруктарның чижектерин оруккө чораан база көрүп чордувус. Ооң бирээзи болза, хем кыдыы шыкта ковнүг чаагай сигенни хол кадыыры-биле кескеш, олчаан каапканы. Бир ай чеде берген. Бир эвес ам-даа бөлүп алыр болза, алды тонна хивени сараттан ап болур. Оң сигенни Хандагайты ортумак школаның коллективи кезерип кескеш, бөлүпдээ кагбаан, олчаан каапкан. Өске районнардан мал чемни белеткеп турган, бодуунуң черинде, чанында сигенни каапталга, харазданчыг эвес бе? База ол шыкаш Бора-Шайның малчыннарының инектери чаа сараатган турсуун каап сигенни мыйыстары-биле үргедеп турарын база көрдүвүс. Тодуг мал сараатты чивейн-даа, үскүлеп, тө базып турар.

Совхоз сиген бедеткээр планын 85 хуу чедир күүседи берген. Улуг-Хемден 474 тонна сигенни, Тандыдан — 390 тоннаны кезип белеткээш, сөөртүп алган. Аңаа немей ам-даа эвээш эвес мал чемни белеткеп ап болур. Ынчангаш бо талазы-биле шалыпчы ажылдаары негеттинип турар.

А. ОКСУР.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Он ийиги беш чылдың баштайгы чылының дүжүт ажаалдазы агаар-бойдустуң шаптыктаашкынары турзада, ажыл-агыйларның хову ажылдыглары дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чок ажаап алыр дээш аразында социалистиг чарышты улам калбарткан. Бо чылын республиканың ажыл-агыйлары 40 муң тонна тарааны күрүнеге садар, ону сентябрь 20-ге чедир боттандырары, тараа ажаарын сентябрь 25-ке чедир доозары көрдүнгеп. Ук чугула соруглганы доктаатган хуусааларында боттандырары ажыл-агыйларның хову ажылдыгларындан негеттинип турар. Сөөлгү үеде Тес-Хем, Каа-Хем, Сүт-Хөл, Тандың районнарында дүжүт ажаалдазы шалыпкын чорун, бо талазы-биле ажылды организастыг чорудуп, социалистиг чарышты дээштиг организастап турар.

Ынчалза-даа чамдык районнар дүжүт ажаалдазынче орайтан кирип, агаар-бойдустуң шаптыктаашкынларынга чылдагаан тып, тарааны кыска хуусаада ажаап алырынче кичээнгейни коштаткан. Ындыгларга Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин районнарын айтып болур. Ол черлериң удуртукчу даргалары дүргедээшкиниң угланышкыны-биле эде тургустунун, дүжүт ажаалдазын чогуур үезинде дээш дээш шалыпкын ажылдаар ужурлуг.

Сентябрь 9-туң медээзин ёзугаар алырга, республикада дүжүт ажаалдазының байдалы мындыг: бирги одуругда — кезер шөлүү, ийигизинде — ажааган шөлүү, үшкүзүнде —бир гектарга онааштыр алган дүжүдү, дөрткүзүнде — күрүнеге дужаагаи тараазы.

Бай-Тайга	1183	437	9,3	—
Мөңгүн-Тайга	—	—	—	—
Барыын-Хемчик	3410	1166	11,5	—
Овур	—	—	—	—
Сүт-Хөл	4753	1917	14,8	170
Чөөн-Хемчик	12433	2554	10,2	50
Улуг-Хем	16142	3683	17,5	12
Тандың	42210	15478	10,7	2153
Бии-Хем	25307	8138	10,8	881
Тожу	—	—	—	—
Каа-Хем	25895	11478	7,9	2252
Тес-Хем	2202	1610	10,9	—
Эрзин	3023	820	10,9	50
Кызыл	23809	9654	11,6	5
Республика	161057	59035	10,8	5573
Эрткен чылын	—	27602	10,1	—

Республикада 187 гектар картофель ажааттынган, оон 1588 тонна дүжүт алдынган. Эрткен чылын 211 гектардан 1780 тонна картофель алдынган турган. Бир гектардан дүжүт: бо чылын — 85 центнер, эрткен чылын — 84 центнер.

Ногаа 181,9 гектардан 1610 тонна ажааттынган. Эрткен чылын 81 гектардан 997 тонна алдынган турган. Дүжүду: бо чылын — 55, эрткен чылын — 123 центнер.

Тараажылар, каан, аас хүннерни ажыглаш, шак-минута бүрүүн, комбайн болган оске-даа техниканы доду база бедик бүдүрүкчүлүг ажылаан тургаш, бүгү-күштү болгаш курлавырларны дүжүт ажаалдазынче мөөңнизилнер!

ДЫВЫРЕНЧИГ БАЙДАЛДАН УШТУНАР

Кышка белеткелди хынап тур бис

- Хар иштикче киир чаапкан.
- Малчыннар кыштагларда саазын кырын. да хуваатгынган.
- Тудуг звенозу ажылын соксаткан.
- Хой чуулдазы чоруттунмаан.

Сентябрьның баштайгы хүнеринде агаар-бойдустуң байдалы өскерлип, кедээ ажылагыйның ажыл-ишчилеринге нарын байдалды таварыштырган. Бистер «Шекпээр» совхозтуң мал кыштагдаашкынынга белеткелди хынаары-биле эртенгинин 9 шакта Бичө-Тей суурга чеде берген бис. Совхозтуң директору бөлдүмээн сигенин, харда бастырган тараанны, малчыннарның байдалын барын көрүп, түнел үндүрүп, чогуур хемчеглер алыры-биле тускай эртемнитлерни чыгган тур.

Совхозта кылдынган ажылдарны, чамдык ажыл-ишчилерниң чедиишкинин маңаа демдеглээрни артык эвес. Суг-Кажаанның сүт-бараан фермазы сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планнарын ай, квартал аайы-биле күүседип келген. Хову ажылчынарының чымыштыг ажыл-ишинин ачызында тараа культуразының, кукурузанын дужуу багай эвес.

Ажагаты, Бичө-Тей хойжу бригадаларының 6 хойжулары төрүүр үүс хойга онааштыр 95-тен 100 чедир дүрааганны ап, мөңгө доруктуруп алган. Совхоз 100 сарлыктан 85 бызаазы алган, 16 хойжу кодан-нарже электри чырыын киирген. «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынының № 741 көжүп чоруур механизастаан колонназының күжү-биле совхозтуң Чинге-Ховуда кадарчы Зоя Монгуштуң кыштаанда чаа бажыңны чүнар-бажыңы-биле кады ажыгланда киирген, бо чылын үш малчын чаа өглерни алган. Малчыннарның хөй кезии боттарының күжүбиле 8—10 тонна сигенни белеткеп, хөй-хөй тонна өдекти белүп алган.

Ынчалза-даа совхозтуң ажыл-агыйының чамдык адырларында шыңгыы четчестер болгаш чедир кылдынмаан түүлдер бар. Ооң түңелинде ажыл-агый экономика талазы-биле ам куду көргүүтлерлиг болган. Чижээрге, бо чылын совхоз 100 башка онааштыр 63 ынайны, 74 хураганны алганы, малдың өлүп хораар чоруунуң көвүдээни, дүк планың дөңгүп-ле 83 хуу чедиргени, мал бажының кудулаашы, эът планын үзеринин кырында келгени ол ажыл-агыйның карылгалыг ажылдан турарының бадыткалы болур.

Ооң бир кол чылдагаанны болза, малды кыштан хур-тудар, сөптээр ажылын соксаткан, артканнары чедир түүнүмаан, сөптөттүнмээн. Акта өшкү бригадазының 4 кыштаанның агар сөптелгезин кылган, Ушангыр Монгуштуң кыштаанның кажаазын бускаш, Кара-Дыт деп черже көжүрер. Хүрең-оол Монгуштуң ййлени берген кажаазын эде тударын шөөр мал бригадири Калындуу Монгуш хар чаап, кыш хыштаг санындан көрүп болур. Кажаалариың иштии аштанарыглаарынга, оларга курган өдек төгеринге, кырын дугларынга хөй кижи дүжү, техника негеттинер.

Кыштагдаашкынга белеткелдиң база бир чугула ажылы болур күскү хой чуулдазы совхозта чоруттунмаан.

— Креолинии сентябрь 1-де Абакандан эккелдим. Ам дээр ажыын, хар ээрп, чер күргаш, хүн изип ээрге, чуулданы үш кезек черге эгелээр бис— деп, кол мал эмчизининг хүлээлгезин күүседип турар Ким Монгуш даамай хөөнбиле угаадырын оралдашканы канчап-даа таарышпас.

Совхозта мал ажылын дөрт харылаар ортумак болгаш дээди эртеминг 16 кижи бар. Кадрлар-биле ажылдың багай тургустунганынган соңгу үеде оларның ажылдан үнер чоруу көвүдээн, ол дээрге ажылдың сандаргай чоруунун база бир херечизи болур. Ылаңгыя мал ажылының тускай эртемнигдери, зоотехниктер, мал эмчилери, бригадирлер дыка хей кижи солушкан. Ынчангаш олар четпестерин бот-боттарынче чүүй кагжыр, агартыпар чоруктар хөй.

Мал ажылдакчылары, тускай эртемнигдер машина-балгат быжыглаттынмаанындан малчын коданарже ховар барып турарлар.

Кыштагдаашкын белеткелинде эң-не чугула үүл болза, инитиниң малынга быжыг чем-суурну магадылап алыры болур. Совхоз бо чылын 3400 тонна сиген белеткеп алыр планын дөңгүп-ле 2300 тонна чедиргеп. Бо көргүүгүт районнуң өске совхозтарының дөңгелиниден оранчок куду. Белеткээн сигенин кыштагларже сөөртүп чедирер ажыл база хожудан турар.

«Шекпээр» совхоз директору И. С. Идам-Сүрүн, партком секретары О. О. Куулар, профком даргазы В. Д. Хомушку, кедээ Советтиң күүсеком даргазы Д. К. Сарыглар мал кыштагдаашкынында четпестерин дарый чайладып, бүгү күштү мөөңнеп турган, мал кыштагдаашкынында дүвүренчиг байдалдан дүрген ушпунар ужурлуг.

С. СҮРҮН, кедээ Совет депутады, М. ООРЖАК, «Хемчиктиң сылдызы» олуунуң корреспондентизи;

А. ХЕРТЕК, «Шын» солуннуң тускай корреспондентизи.

КЫШТАГ БЕЛЕН

«Улуг-Хая» совхозтуң Ийдыг-Тал салбырында кыштагларның үүрмек сөптелгезин кылып, кышка белеткелдиң чорудуп турар. Кажааларны чылыглап, девискээрни аштап, арыглап турар.

Чаңгыс-Хадында хойжу Болат Монгуш кыштаанның сөптелгезин өскелерни мурнай доозупкан. Девискээрде үнген чаңнан, бөк үүлүттерни арыглаан, 5 тонна өдекти белүп алган. Оң кадарганы төрүүр 600 баш хоюнуң кажазы чылыглаттынган, сигенн база белеп.

БИСТИҢ КОРР.

НОГАА АЖААЛДАЗЫНДА

Ногаа аймаан ажазар үе. Ам бо хүнверде ССРЭ-виң 50 чылы аттыг совхозта ногаа бригадазы күскү ажааланы чорудуп турар. Одар 6 гектар черден 12 тонна огурец база ол хире га черден 10 тонна помидор ажаан алганнар. Морковьту бо хүнверде доозар. Ол ажылче эмге училищезиниң сургууларын хаара тутқан. Оларны Василий Иванович Шамов удуртуп. лурар.

Аңаа баргаң студентилерни ашгы-ашгы звеноларга үскеш, чоруткуланкан. Он ийи кижи мал ажылында, сес кижи кажа тудуунда база он ийи кижини төп шаңда тараа ариглаары-биле доктаамал быжыглаан. Арткан сургууларны ногаа ажаары-биле арттырып каан.

Сургууддар демир-хуунарны тутқулап алган, морковтарны чыгаш, кожуглуг трактороже эккеп төп турдар. Кайы звеновуң канчаар ажылдап турарын башкызы хайгаарлар. Эккелген хууңнар саналр бир кижи бар. Чаңгыс-даа борбак морковь черге кагбас дээш черни катап-катап довураан аштап турдулар. Чаңгыс черге хой кижи ажылдаарга ажыл дүрген бүдер, чеп алыгыр деп чүвениң сургууллар биле берген. Ынчангаш олар аразында чарыштыг. Одар маңаа келгеш, ийи хонуп чоруй улуг чаъска таварышкан. Черниң өл болуп турары-биле холбаштыр кара довурак хүүректен адырылбас, чер баскан санында ону аштаар, база бир улуг ажыл тывылган.

Сургууллар эртен чеди шактан эгелээш, кежээ орайга чедир ажылдаарлар. Удуурлыдар чер-биле хандыртыган-даа болза, культурдуг дыштанылгаже хаара тудар талазы-биле ажыл кошкак. Телевизор тургустунмаан, радио ырлавас. Чүнар-бажың чок. Хүнзедир довураң казы келгеш, соок сугга чүнүп алгаш, удуп чыдып алырга, дыш безин чок. Межегей суурда чүнар-бажыңны септээр үези эрткен. Чүнар-демир база чок. Холдар болгаш арыынар хорлаш турун берген. Бо талазы-биле хемчегни совхозта профвилел организациязы дарый албас болза, сентябрь 15-те келир 100 сургууллу канчаар хүлээп алырыл?

Картошка шөлү. Беш гектар хире черде 4 картошка казар комбайн тур. Оларның чанында ийи-үш хире кижи баштары карацнаар. Комбайннарның каскаң черни көөрге, хууң-хууду-биле чажыпкан чүве-биле дөмей, картошкалар төктүп калган чыдыр. Ону мажактаң чыгган кижи чок болду. Комбайнер Леонид Гольцовтуң комбайнының транспортёрунуң илчирбези сыйылган мындыг. Аңаа кылыры-биле бир илчирбени эккелген. Үрелген чылдагааны болза, чазъ чагган соонда довуракты транспортёр үгбайн бэрган. Мындыг таварылгада комбайнер оожум чорааш, ажылды кылыр турган. Илчирбе үрелгениниң чылдагааны комбайнериниң бурууза болуп маган чок.

Оон аңгыда баа үш комбайн ажылдавас. Сергей Доканоолдуң шатун быжыглаар демири үрелген. Кацнакчыны маңаа турар. Виктор-биле Владимир Лисовский адашкыларның тракторлары үрелген. База-да кацнаар аппарат маңаа турар. Ол хүн совхозтуң кол инженери картошка шөлүнге көзүлбээн.

Совхозтуң картошказын 200 гектар черде тараан. Чүгле он бир га чер ажаттынган. Мындыг темп-биле ажылдаар болза, кажан доозары безин билдинмес. Улуг-хүн, субботада район төвүнден албан организацияң черлери келгеш, бичии каскаш чоруп турар. Ажылды организастаарынче күш четпейн турар. Бир эвес бо келген сургууллар картошка казарынче киирген болза, хол-биле чеже-даа гектарның дүжүдүн ажаан ап болур турган ийик.

— Совхозта ногаа хөй-дур. Картошканы үезинде, канчаң чидириг чок ажаан алыр силер? — деп, бригадир Валентина Николаевна Волченкодан айтырдым.

— Бисте теплица база бар. Бо чылын картошканы хөйнү олурткан бис. Ам бүгү күштү ынаар моонневес болза хоржок. Бодум 20 чыл иштинде огород ажылы кылып келдим. Моон мурнунда-даа район төвүнге база айтырыгны көдүрүп турган мен. Бо районнуң совхозтарын ногаа аймаанның аайы-биле специализастаарын көрзе деп дилеп киирип турдум. Чижээлээрге, бистиң совхозка чүгле картошка тарыырын, Тока аттыг совхозка помидорну, «Коммунизмниң хереели» совхозка огурецти дээш ышкаш, ынчаар тускайлап каан болза, таарымчалыг турар ийик. Бо айтырыгны ам-даа тургузуп болур. Бистиң совхозувус кераэ бүгаар Хову-Аксыче, Бай-Хаакче огурец болгаш помидорну база өске-даа ногааларны садып турар. Картошканы база өске черлерже чорудар бис.

Шынап-ла, совхозтарга ногаа аймаан специализастаар болза, чылдан чылче оон өзүлдези улам-на көвүдээр, ногаа аймаан турум өстүрериниге чаңчыга берип болур. Ол айтырыгны районнуң агроүлетпүр каттыжыышкыны өөренип көөр үжүрлүг.

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың медицина училищезиниң сургууллары ССРЭ-виң 50 чылы аттыг совхозтуң шөлдеринде ногаалар ажаалдазында. Демир-хууңнуг звено удуртукчузу Танова Чечек.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Партийжи амыдырал: отчёттар болгаш соңгулдалар

ЭГЕ ЗВЕНОЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ

Партия организацияларында база бир чугула политиктиг кампания—партбөлүктерге отчёт-соңгулдалыг хуралдар Барыын-Хемчик районнуң партия организацияларында доозулган. Партия райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар бюро кежигүннери, килдистер ажылдакчылары хуралларга олуржуп, ажыктыг арга-сумелерни бергилээн. СЭКП-виң XXVII съездизиниң, СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырал боттандырары болгаш он ийиги беш чылдың онаалдаларын күүседиринии дугайында айтырыглар партбөлүктериң хуралдарының кичээнгейиниң төвүнге турган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның шынарын экижидери, оон бот-үнезин чиигедири, эртем-техниктиг дешилгениң чедишкиннерин болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдири, материалдарны, чиг этти база курлавырларны кампаазары, социалистиг чарыштыг калбартыры, сагылга-чуруумну быжыглаары дээш ышкаш база өске-даа чүгула айтырыглар хуралдарга илеткелдерге болгаш коммунистерниң сапылдаларынга чилии-биле тургустунган.

«Хемчик» совхозтуң Нйгылак сүт-бараан фермазынга СЭКП обкомунуң кежигүнү Лидия Сааяга удуртқан партбөлүкке хурал коммунистериниң долу киржилгээнибиле шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалынга эртикен. Бөлүкте бантаан турар он коммунист шупгузу партийжи даалгалыг. Ферманың коллективиниң соөлгу үеде сүт саалдазының болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларын чедишкиннинг күүседип турарында оларның үлүг-хүүзү эвээш эвес. Коллектив шиитпирниң малынга бо чылын эртикен чылдарга деңнээрге хөй мал чемин белеткээп. Фермада сагылга-чурум көскүзү-биле экижээн, ажыл шагы үзер болгаш арага-дарыга хандыкшылдыг кижилерге эптеш чок байдал тургустунган.

Профвилел, комсомол организацияларының ажылын удуртур, социалистиг чарыштың дээштинии бедидер талазы-биле ажыктыг хемчегер коллективте кылдыныр турар. Чеднишкиннер бар-даа болза, аңаа доктаавайн, күш-ажылды организастаарының маа арга-хевирлерни дилеп тын, калбаа-биле ажылаарының эргежок чугулазын хуралга санал бергеннер айтып турган.

Партия бөлүктериниң ажылында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларны болгаш четпестерни коммунистер чоптүү-биле шүгүмчүлээн. Амгы үеде районнуң бүгү совхозтарында кыштаглаашкынга белеткелдер ажаок кошкак, мындыг сүт-бараан фермаларын эде деривир, механизастаар, кажаалар чылыгдаар ажыддар дыка оожум. Оон аңгыда ажылайгылларда техниканы элекке үндүр бижикир, материалдарны, чиг этти кампаас чоруктар кайы хөй. Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниң ажылында чаа түүлдер көзүлбес, удурткучулар боттары ажылынга эде тургустувуушкунну оожум чорудуп турар деп хуралдарга шүгүмчүлээн.

Хуралдарга коммунистерниң санал-онаалдарында ажыктыг түүлдер эвээш эвес болган. «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Б. С. Ооржак малчыларга өг ыяжын белеткеп бербейн турарын, отте таарыштыр кылгат эт-хереселдерни эвээжин чугаалаан. «Барлык» совхозтуң санчызы С. Т. Монгуш чурттаар бажыңнарның капиталл септелгезинин саадаанын чугаалаан, ажыл-агыйның удуртулгазындан оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, дарый хемчегерни алырын негээн. Ниитизи-биле хуралдар үезинде киргеп дөртеп дөрт шүгүмчүлелдиг санаалдарның чээрби тозунга хамаарыштыр чогуур хемчегер алдыган.

Партия райкому хуралларга коммунистерниң санаалдарын ханызы-биле өөренип көрүп, түскай хемчегерни ажылдап кылган.

Х. ОПУЛ-ООЛ.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң оргкилдизиниң инструктору.

КИЖИ БҮРҮЗҮ-БИЛЕ ТУС-ТУЗУНДА

Партия организациязының ажыл-чорудулгазындан ажыл-ишчилерниң бот-идепкейн улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш Тес-Хем районнуң партия организациязында амгы үеде эртип турар партбөлүктериң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга кол кичээнгейни олче угландырып турар.

Хомушку Чүргүй-оол аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXVII съездизиниң шиитпирлериниг хей-аът кирип, чылдың планныг онаалдаларын доңгуй тайылбырлааны, солунга харыылап, чагааның эезинге тургускан айтырыгны шиитпирлеп бээриниң хуусаалары айытканы. Келген чагаа-бижикти кичээнгейлиг танывын көргеп, харыылаар ужурлуг ажылдакчыларга даалгаларны берип турар бис. Херек таварылгаларда райкүүскомуның килдистер эргелекчилерин, өске-даа ажылдакчыларны чагаа-бижиктер-биле ажылче хаара тудары чаңчылчаан.

Ажылчы чоннарның чагаа-бижиктери, бижиктери, билдиришкиннери болгаш хомудалдары улус депутаттарының район Совединиң доктаамал кичээнгейинде. Чер-черден кээп турар аас-биле дыңналыглар, чагаа-бижиктерде санал-онаалдар, шүгүмчүлелдер албан черлериниң, организацияларның, бүдүрүлгелериниң, совхозтарның муруунда салдынган сорулгаларны күүседиринге, ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга калбак массаны хаара тудуп киириштиреринің бир кол хемниң болуп турар.

Бо чылдың эгезинден тура бегүнге чедир «Шын» солундан 21 чагаа келген. Оларның колдуу — авторларының солуңче бижээн чагаа-бижиктери. Ында бижии турары болза, шүгүмчүлелдиг ол-бо талаларын доңчулап тайылбырлааны, солунга харыылап, чагааның эезинге тургускан айтырыгны шиитпирлеп бээриниң хуусаалары айытканы. Келген чагаа-бижиктиң кичээнгейлиг танывын көргеп, харыылаар ужурлуг ажылдакчыларга даалгаларны берип турар бис. Херек таварылгаларда райкүүскомуның килдистер эргелекчилерин, өске-даа ажылдакчыларны чагаа-бижиктер-биле ажылче хаара тудары чаңчылчаан.

Чугулалап көрүп турарында «Шын» солундан келген шүгүмчүлелдериг чагаа-бижиктер, солунга парлаттының үнген материалдар колдуунда харыылаттынып турар. Бөгүнге чедир 17 харыыны райкүүском «Шын» солунче чоруткан. Арткан чамдык айтырыгларга харыы саадап турар. Чижээ, Саглының уругларга садыдан бир чагаа келген. Элээн үе негеттинер болу бергениниден ону өзалдадып тур бис.

Шүгүмчүлелдиг чагааларда көдүрүп турар айтырыглар: ажыл-агыйның кайы-даа учаскотактарыга эде тургустунуушкунну дүргедедири, кижилерниң, ылаңгыя удуртукчу кадрларның харысаалгазын бедидери, садыг, аммыдырал хандырылга, суурлар чаагайжыдылгазы болгаш өске-даа.

Июнь, июль айларда бир кезек чагааларга культурамассалыг ажылдарның денелиш көдүрериниң, суурларда библиотекаларның, культура бажыңнарының маңаа ролюн бедидериниң дугайында чугулалап бижээн. Аңаа үидезилээп, чамдык ажылдарны чер-черге кылып чоруткан. Кээп турар чагаа-бижиктер хөй болурга, неделяның бир хүнүнде райкүүскомга чагаа-бижиктер-биле ажылдың контроль шагын тургускан. Аңаа бо талазыбиле харысаалгалыг ажылдакчыларны дыңнап, чугула херек хемчегерни ап чорударын дугуржуп турар.

Ажылчы чоннарның чагаа-бижиктери-биле ажылдың арга-дуржулгазын, оон хөй-хөй хевирлерин долу ажыглаар, бо чугула херекке ажылдакчыларның харысаалгазын улгаттырар дээш бүгү хемчегерни ап чорудары негеттинип турар. Бо талазыбиле ажылды тодаргай чорудар аңаар бис.

С. ДОСТАЙ,
Өвүр райкүүскомунуң даргазы.

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ЭРТКЕН ОН ХОНУКТА

⊙ Редакцияның почтазынга эрткен он хонукта 91 чагаа келген.

⊙ Оон иштинде шүгүмчүлелдиг чагаа—21.

⊙ Шүгүмчүлелдиг 13 чагааны хемчег ап сайгарары-биле чогуур черлерже чоруткан.

⊙ Эрткен айның сөөлгү декадазында база мурнунда чорутканывыс шүгүмчүлелдиг чагааларга 6 харыы сентябрьның баштайгы он хонуунда келген.

АЖЫГЛААРЫ КАЛБАРГАН

Амгы үениң биотехнологиязының байлак түүлдеринден чүгле чаңгыс чижек. Кончуг бедик дээштиг интерферон болгаш инсулин ышкаш мындыг эм түүлдерни бүдүрүп үндүрериниге биотехнологтуг арга-биле кылган бир литр бактериалдыг суспензия азы... 500 литр донорлар хаңы херек.

Биотехнологтуг аргаларны өске талаларга ажыглаары — көдээ ажыл-агыйга, үлетпүрге, бойдус камгалаарының айтырыгларын шиитпирлээрингe ажыглаары мырыңай онзагай. Ынчангаш 2000 чылга чедир үеде ЭДЧ кежигүннери чүрттарның эртемтехниктиг дешилгезинин комплекстиг программазының беш угланышкынарының бирээзи болуп турар биотехнологияны улус ажыл-агыйын электрончудары-биле азы машина тудуушкуну-биле кады кылдыр тургусканы хоойлу ёзугаар болуушкун.

Баш удур көрүүшкүн дараазында түңнелди кылыр арганы берип турар: чоокку 8—10 чылдар иштинде ол талазы-биле кижиге-даа, көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге-даа бойдустуң таарымчалыг эвес факторларының салдарын хире-чергези-биле эвээжедиптер ындыг боттуг түңнелдерни чедип ап болур. Чижээлээрге, будүрүлгеге база-ла ындыг технологтуг чарыгдалдарны үндүрүп турда, халдавырлыг аарыгларлан көдээ ажыл-агый үнүштерин кампаларының күсел-биле 25—40 хуу немелде дужуттуг алыр арганы берип турар. Азот үндүрер микроорганизмнериниң чаа хевирлери минералдыг чемишчидилгелер будүрериниге чарыгдалдарны чүгле улуу-биле кызырар эвес, харын-даа бобы болгаш тараа культураларының дүжүдүн 20—30 хуу бедидер.

«Биотехнология» деп билиг амгы үеде будүрүлгеге ажыглаар биологтуг янзы-бүрү чорудулгаларның будүн комплекизин каттыштырып турар. Бир эвес чээрби чүс чылдың эгезинде ол билигтин кижиниң ажыл-чорудулгазының хлеб быжырары, быштан будүрери, арага кылыры, мал чемин силостаары болгаш өске-даа ындыг түүлдери-биле холбап кызыгаарлап турган болза, соөлгу чылларда физика-химиктиг биология деп адаар түүлдүң күжениишкинниг хөгжүлдези ол билигни улуу-биле калбарткан. Биотехнология будүрүлгениң ең күчүлүг адыларының бирээзи болу берген.

Амгы үеде биотехнологтуг арга-биле кижиниң интерферонун болгаш инсулинин, өзүлде гармонун, чүс-чүс янзы-бүрү антибиотиктерни, кижи организминиң күчүлүг таарыштырыкчылары болур витаминнерни, ферментилерни, хөй белоктарны болгаш пептидтерни ап турар. Картофельдиң чаа сорттарынга, чигир свёклазынга, медеге болгаш көдээ ажыл-агыйның чамдык өске-даа культураларынга селекция болгаш олуртур материалдарны улуг хемчээлдиг будүрүп кылып эгелээн.

Крахмалдан целлюлоза болгаш чигирни алыры — аъш-чем үлетпүрүнге биотехнологияны ажыглап турарының чүгле чаңгыс чижээ. Оон аңгыда биотехнологтуг аргалар арыглаашкын тудуглары кылып турар үеде болдуңун солуттунмазын көргүскен. Рудалардан болгаш үлетпүрүнүң артынчыларындан металлды ылгап алырынга биотехнология солуттунмас дузалакчы болур болгаш нефть каъттарындан ону үндүрүп алырын көвүдедир.

Үстүнде чугаалаан түүлдер кандыг-бир хире-чергези-биле бистиң чуртувуста эртем лабораторияларында-даа, Комплекстиг программаның киржикчилери аксы-дүңмалышкы чурттарда-даа бөгүнгү боттуг түүл болу берген.

Биотехнологияның перспективазы оон-даа солуп. Амдыызында чок, ынчалза-даа эргежок чугула эм түүлдерни фармакологияда ам кылып турар. Химиктиг продукцияның улуг кезиин биотехнологияның ачызында будүрүп үндүрер. Аналиэтиң көргүзүп турары-биле алырга, эң чоокку үеде биотехнологтуг аргаларның дузазыбиле органиктиг чиг этти барык 10—12 хуузун херек кырында кылып ап болур апаар.

Чаа микроорганизмнерни тургузары бойдус чигиринден пластмассаны, үнелиг металлдарны алыр, үнүштериниң эки шиңгээдип ап турары химиктиг каттыжыышкынарже азотту шилчидер арганы ол бээр. Баш удур санаашкын-биле алырга, чоокку 10—12 чыл иштинде продуктуларның 100 ажыг хевирлерин биотехнологтуг арга-биле алыр апаар.

Биотехнологияның хөгжүлдези улус ажыл-агыйының болгаш социал улуг айтырыгларны шиитпирлээрингe улуг үнелиг салыышкынны киирер. Мал ажыл-агыйы оон чижээ боон болур. Бистиң чурттуң эртемденириниң болгаш түскай эртемниглериниң күжениишкини мал чемниге немелделерни болгаш биология талазы-биле ажыктыг будүмделерни — мал чемниге белокту, аминокислоталарны, ферментилерни, витаминнерни, мал эмнерин болгаш өске-даа түүлдерни будүрүп үндүрериниче угланган. Малдың аарыгларының профилактиказынга, диагностиказынга болгаш терапиязынга, азырал малдың чаа уксааларын өстүрериниге биоинженерияга чаа аргаларны ажылдап кылыры эвээш эвес чернн эелээр.

Ол айтырыглар шиитпирлеттинге бээрге, мал чемниге белоктарның чедишпейн турары ажып эртинер. Оон үжүрүндан ЭДЧ кежигүннери чурттарда көдээ ажыл-агый продукциязын 30 хуу чедир албайн турар. Бир тонна колуксаалыг мал чемниге аминокислотаны чүгле чаңгыс килограммны пемээрге, малдың немелде өзүлдези 15—20 хуу улгадыр. Ол чорук мал чемниң чарыгдалын кызырар, мал семиртириниң үезин эвээжедир.

Биотехнологияны талазы-биле аксы-дүңмалышкы чурттарның эртемденириниң болгаш түскай эртемниглериниң идепкейлиг кады ажылдажылгазы чоруп турар чүгле чамдык айтырыгларга доктаадым. Ниитизи-биле «Биотехнология» программазының беш кол кезектери эң-не чугула 19 айтырыгны хаара тудуп турар.

Биотехнологияга хөй талалыг кады ажылдажылга — амгы үеде эртем-техниктиг дешилгениң объективтиг негелдези. ЭДЧ кежигүннери чурттарның 2000 чылга чедир үеде эртем-техниктиг дешилгениң комплекстиг программазында толевилеттинген хемчегер биотехнология талазы-биле демниг хөделиишкинниң эгези эвес, а оон уламчылаашкыны болгаш чаа, шынар талазы-биле бедик дениелге оон хөгжүлдезидир.

Кириял ДЮМАЕВ,
ССРЭ-виң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының орлакчызы, ЭДЧ-виң Биотехнология талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы.

ХЫНАЛДАНЫ ЧОРУТКАН

ШЫНГА ХАРЫЫ

ХАРЫЫНЫ БЕРТЕН

«Суур чаагайжыдылгазынга чөөрби өөренижкини баштап алгаш, бир ай ажылдаан мен. Суттарылгадан аңгыда өске ажылдар база кылдывыс. Нарядты киирээримге, коммунал ажыл-агыйның кол бухгалтери А. Х. Хертек суттарган ыяштың нарядын шак-биле санаар чүве дээш черниң мраан, кедүрген сугнуң тонналын барымдалавайн барды. Ол шын бе? Ындыг айтырыглар чагаа Моңгун-Тайганың Мугур-Аксы суурнуң чурттакчызы С. Буянидыдан «Шынга» келген.

Бижиттинген чүүлду сайгарып, хемчээн алыры-биле ону Моңгун-Тайга райкүүскомунче редакция чоруткан. Райкүүском даргазының орлакчызы К. Б. Донгактың ат салганы харыы редакцияга келген.

«Өөренижкилериниң будүрүлгезе бригадазының кийрген нарядынга телевирни канчаар саналр бергенин хынаан. Оон тодарааны: нарядты коммунал ажыл-агый будүрүлгези бир шакта-ла 0,438 көпеек кылдыр цын саналр берген болуп турар. Бир эвес тонна-биле саналр болза, оон-даа эвээш болур турган. Бо дугайын хыналданы чоруткан райсан килдизиниң улуг инспектору Д. Ч. Салчактың справказы бадыткан турар.

Чагазага хамаарыштыр бижикче шын харыны бердивис».

ХУРАЛГА САЙГАРГАН

Чадаана хоорайда пассажирлер автотранспортунуң багай ажылының дугайында бижикчи Ш. М. Дүвендейниң чагазазынга хамаарыштыр харыны «Тыва автотранс» каттыжыышкынның начальныгы В. А. Парунин редакцияже чоруткан.

Бо дугайын «Тыва автотранс» каттыжыышкынның болгаш Чадаананың автобүдүрүлгезиниң пассажир албанының ажылдакчыларының хуралынга чугаалажып керген дугайын ында бижип турар. Маршруттарда рейстер үзүктелир фактылар бар болганы тодараан.

Чадаанада автобустарның үш маршруттары бар болган график ёзугаар ажылдап турар. ЛАЗ-695 азы ЛиАЗ-677 деп бир-бир автобус ийи эзлегли ажылдаар. Амгы үеде бо чылдың апрель 8-те чоруткан хыналлага өүндезилээш, № 2 маршрут-биле чоруур автобустарның шимчээшкини хагдынган. Орук байдалының шимчээшкининиң айыл чок чоруунга таарымча чогуудан ол хагдынган. Ук четпестер чайлаттынарга № 2 маршрут-биле автобустар шимчээшкини катап тургустунар.

Хоорайга пассажирлер аргыштырылгазын ажижидерибиле Чадаананың АТБ-зинге ЛиАЗ-677 деп хөй олуттуг автобусту бо чылдың мартта дамчыдып берген. Хоорайның автобус парыгын ол марканың автобустары-биле иоон соңгаардаа четчедээрин каттыжыышкын планнаан турар. Оон аңгыда КАВЗ-695 деп автобусту АТБ апрельде алган. Чыл тоңчүзүнге чедир база ийи ПАЗ-672 автобусту немей үндүрүп бээр. Каттыжыышкынның талазындан ук будүрүлгеге артык кезектер болгаш агрегаттар-биле доктаамал дузалап, ында септелге ажылдакчыларының ийи эзлегли ажылдаарын организастаан.

Чоруткан ажылдарның түңнелинде эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылдың бирги чартыында автобустар парыгының техниктиг белен чоруу 64,7 хуудан 84,2 хуу улгаткан болгаш автобустарны рейстерже үндүрериниң коэффициентизи эрткен чылдың деңнелиниден элээн бедик болуп турар.

Чолаачылардың орукче үзирик үнгенииниң талазы-биле фактыларны амгы үеде тодарадыр арга чок болган. Чүл дизе, чагаада тодаргай фамилияларны, ай, хүнүн, автобустуң дугаарын айытпаан болган.

Амгы үеде автобустар доктаар черлериниң байдалын тарымчалыг кылдыр тургузар, автобустар шимчээшкининиң расписаниезин азаар, оон шимчээшкининиг графигин пассажирлериниң негелдезинге дүүштүр өскертир, хоорай маршруттарынга автобустарның ажылынга контрольду тургузар талазы-биле айтышкынны Чадаана АТБ-зинниң удуртулгазынга берген. Чадаана хоорайда автотранспорттуң ажылын «Тыва автотранс» каттыжыышкын контрольга алган.

ҮЕ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАЗАР

Ажылчы чон, ылаңгыя аныяктар ортузунга кижизидилге талазы-биле партияның идеологтуг ажылының чугула чарылбас кезээ — шериг-патриотчу кижизидилге. Ол социалистиг Төрөөн чуртту камгалаарының сорулгаларын күүседириве эргежок чугула моральло-политиктиг, психологтуг «болгаш чайынчы мөзүшынарларны совет кижилерге хевирлээриге кол ольдуу ойнап тур.»

Ылаңгыя совет кижилери Төрөөн чуртту камгалалыга белеткээриге шериг-патриотчу кижизидилгениң ужур-дузазы улуг. Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың удуртукчу бөлүүнүң буруузу-биле делегей байдалының дүшкүүрүт амгы үезинде шериг-патриотчу кижизидилгениң кайы хире ажыктыын совет телевиденне дамчыштыр бодунуң кылган Медеглелинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев онзалап айытказ.

Ада-чуртту Улуг дайынга дыңмирел эрткен үеден бээр дөртен ажыг чыл эрткен. Ол үениң дүргузунда, херек кырында, совет кижилериң ийи салгалы өскен. Оларга тайбың дээрге ниитиледи чаңчыл болган байдалы болуп турар. Ынчангаш кижи бүрүзү-ле кижи төрелгетениң кырында диргелип турар айыл-халапты ожаавайн, өскербейн, бир эвес бодавайн, оон кандыг үржуктуун чедир сайгарбайн турары магат. Амгы үениң дайынының чаңгыс чедир үгааваайн турарыл, ол дээрге сагыш амыр, оожургалдыг чорук-тур. Оон үржуу аар болуур.

Шериг-патриотчу кижизидилге айтырыының талазы-биле камгалал ниитилелериниң иүрүнүнда салдының турар сорулгалар СЭКП-ниң XXVII, ССРЭ-ниң ДОСААФ-тың IX съездилериниң шиитирлериниде илереттинген.

Ажылчы чонну, аныяктарны шериг-патриотчу кижизидилгеже хаара тударының талазы-биле ДОСААФ организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкыннары ол сорулгалардан үнүп турар: ДОСААФ кежигүннериге В. И. Ленинниң чагыларын, СЭКП-ниң негелделерин, социалистиг Төрөөн чуртту камгалаарының иүгайында ССРЭ-ниң Конституциязында айытты-ганыың болгаш «Бүгү-ниитиширигт хүлээлге» деп хоойлуну угаадып таймылырлаар: Коммунистиг партияның, совет чонуң база оон Чепсектиг Күштериниң революлочу, дайынчы болгаш күш-ажыл-чы чаңчылдарыңа кижизидилге; хамааты камгалалының ажыл-херектериниге идепкейлин-биле киржилге; камгалал ниитилелиниң патриотчу ажыл-херээн, чурттуң камгаланыр күүзүүн бижыглаарыңа болгаш социалистиг Төрөөн чуртту камгалаарыңа ажылчы чонну белеткээриге ДОСААФ-тың ролүн пропагандалаары.

Ажылчы чон болгаш аныяктар ортузунга шериг-патриотчу кижизидилгеш белдер талазы-биле бистиң республиканың камгалал ниитиледи партия организацияларының удуртулгазы-биле эвээш эвес ажылды кылып чорудуп, тодаргай дуржулганы тыын ап турар.

ДОСААФ эге организацияларының досаафчыларга, школаларда, клубтарда курсантыларга, спортчуларга партияның сөөлгү съездилиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитирлерин чедир таймылырлаар ажылче кичээнгейин уландырып турар.

Камгалал-массалыг ажылдар айлары, неделялары, хамааты болгаш Ада-чуртту Улуг дайынларының хоочуннары, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары-биле ужуражылгалар, темалыг кежээлер, Коммунистиг партияның, совет чонуң революлочу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарыңа кижизидилге; хамааты камгалалының ажыл-херектериниң комсомолчуларның, аныяктарның походтары, «Зарница», «Орлёнок» дээш ышкаш шериг-спортчу оюнчулустарыңа тайбыңны бөөр. Албанның аян-чоруун кылып ында чеде берген Бельгияның премьер-министри Вильфрид Мартенс-биле чугаалажышкынарны үезинде ол дутайын Германияның Социалистиг чаңгыс аян партиязының ТК-ның Чиңгине секретары Эрих Хонеккер медеглээн. Тайбыңны бижыглаар болгаш улустар араазының кады ажылдажылгазын калбартыр сорулгалар-биле ийи чурттуң араазында политиктиг чугаалажышкынарны идепкейжидерин ийи тала санаалдаан.

НЬЮ-ЙОРК. Кандыг-даа ядролуг чавылдырышкынарга совет мораторийге каттыжар деп лозуң-биле Вашингтонга хөй-ниитиниң массалыг чыскаалы болган. Ону угаан-сарыылдыг политика дээш комитетти, ядролуг боо-чепсекти соксадыры дээш национал кампанияның, АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң болган дайынга удур өске-даа организацияларның кыйгырыы-биле эрттирген. «Совет Эвилели бодунуң мораторийин узаткан болгаш ядролуг шепеделерни кайызынаң-даа соксадырының дугайында керээни чарар дугайында айтырыг ам чүгле Рейганның администрациязындан хамааржыр» — деп, ядролуг чепсекти соксадыры дээш национал кампанияның Вашингтонда салдырының директорунуң хүлээлгезин күүсеңир турар Дотти Бирд медеглээн. Бодунуң туружун эде көөрүнче администрациязы албадаары-биле тайбыңның америк талалакчылары АКШ-тың конгреси ядролуг шепеделерниң программазын бөттандырып чорударыңа акшаландырышкынны хоруун турар шериг акшаландырышкынының дугайында хоойлу телевидениге чазалганы хүлээп алыры дээш кампанияны күштелдирип турар.

(СЭТА).

ДЕТКИП ТУРАР

ПРАГА. ЧССР болгаш ПУР Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын долузу-биле деткип турар болгаш боттарының талазындан ону боттандырып чорударынга бүгү талалыг дузаламчыны көргүзер. ПУР-нуң даштыкы херектер министри Мариан Ожеховскийниң ЧССР-же албанның найыралдыг аян-чоруунуң түңшелдериниң талазы-биле ында парлап үнүргеи чехословак-польша кады кылган медеглелде ол дугайын онзалап демделгээн. Бо чылдың январь 15-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглелинде бар саналдарга дүүштүр массалыг уузткаашкынның чепсээн, ыланғыя ядролуг чепсекти чок кылырының программазын доп-дораан боттандырып чорударының эргежок чугулазын ийи тала демделгээн. Ядролуг чазылдырышкыннарга мораторийни чаңгыс талалыг уздыр дугайында Совет Эвилелиниң шиитириниң онза чугулазын олар демделгээнжер. Европага дайын сөөлүндеги политиктиг болгаш девискээр эде тургузуушкуннарны эде көөр дээш оралдажышкынарны ЧССР болгаш ПУР шиитирлии-биле хүлээп көрбейн турар болгаш реваншисчи күштериниң, ыланғыя ГФР-де ыңдыг күштериниң Европага тайбыга болгаш айыыл чок чоруккa озалдыг ажыл-чорудулгазынче киичээнгейин угландырган.

БЕРЛИН. Политиктиг болгаш шериг удур туракуушкунну чавырылдырарынче, ядролуг чепсек курлавырларын кызырарынче болгаш чок кылырынче, массалыг уузткаашкынның чепсээн хоруурунче болгаш уузткаарынче угланган Совет Эвилелиниң улуг хемчээлдиг тайбың программазын боттандырып чорудары чүгле Европаның эвес, харын бүгү планетаның улустарыңа тайбыңны бөөр. Албанның аян-чоруун кылып ында чеде берген Бельгияның премьер-министри Вильфрид Мартенс-биле чугаалажышкынарны үезинде ол дутайын Германияның Социалистиг чаңгыс аян партиязының ТК-ның Чиңгине секретары Эрих Хонеккер медеглээн. Тайбыңны бижыглаар болгаш улустар араазының кады ажылдажылгазын калбартыр сорулгалар-биле ийи чуртуң араазында политиктиг чугаалажышкынарны идепкейжидерин ийи тала санаалдаан.

НЬЮ-ЙОРК. Кандыг-даа ядролуг чавылдырышкынарга совет мораторийге каттыжар деп лозуң-биле Вашингтонга хөй-ниитиниң массалыг чыскаалы болган. Ону угаан-сарыылдыг политика дээш комитетти, ядролуг боо-чепсекти соксадыры дээш национал кампанияның, АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң болгаш дайынга удур өске-даа организацияларның кыйгырыы-биле эрттирген. «Совет Эвилели бодунуң мораторийин узаткан болгаш ядролуг шепеделерни кайызынаң-даа соксадырының дугайында керээни чарар дугайында айтырыг ам чүгле Рейганның администрациязындан хамааржыр» — деп, ядролуг чепсекти соксадыры дээш национал кампанияның Вашингтонда салдырының директорунуң хүлээлгезин күүсеңир турар Дотти Бирд медеглээн. Бодунуң туружун эде көөрүнче администрациязы албадаары-биле тайбыңның америк талалакчылары АКШ-тың конгреси ядролуг шепеделерниң программазын боттандырып чорударына акшаландырышкынны хоруун турар шериг акшаландырышкынының дугайында хоойлу телевидениге чазалганы хүлээп алыры дээш кампанияны күштелдирип турар.

(СЭТА).

КОНГРЕСС ДООЗУЛГАН

БРАЙТОН. СЭТА-ның корреспондентизи Виктор Бородин мынчаар дамчыткан: чаа хуусаада консерваторлар чазаан соңгуурун болдурбас дээш бүгү-ле бар арталарны кылырынга шиитирлээн идерет-пишаан, чылдың-на болуп эртип турар тред-юнионнарның британ конгрезиниң 118-ки съездизиниң делегаттары аңаа бодунуң ажылын доосканнар. Ол шуулганга чүрттүн 81 профавилелиниден келген 1000 хире төлөөлекчилер киришкен. Беш хүн дургузунда иштини болгаш даштыкы политиктиг калбак хемчээлдиг айтырыглар талазы-биле 100 чыгаа резолюцияларның төлөвилелдерин чугаалажып көргеннер. Ажылчы чоннарның политиктиг болгаш хамааты эргелеринче калбак хемчээлдиг шаап халдаашкынарны чорудуп, оларның шынныг негелделеринге кеземче хемчеглер-биле харылзаап келген торшиин политиказын съездиниң детизии резолюцияларга болгаш оратордарның саналдарынга шыгыы шүтүмүүлелге таварыштырган.

Консерваторларның баштап келген үезиниң дургузунда чуртка «артык кижилериниң» саны үш катап көвүдээн, бажыңы чок кижилериниң саны ийи катап өскен, а ядыы болган түрекги кижилер 12 миллион чеде берген деп резолюцияларның биргезинде айтып турар. Чурттап-амыдыраарының өртээ ажыыл өскенинден ажылчы кижите пенсиняже үнериниң перспективазы барык чок болуп турар деп, ол документизе айытнан.

(СЭТА).

Кызыл хоорайда «Советский патриот» солуунуң чагыдыгазы чыл санында көвүдеп орар. Ынчалза-даа Сүт-Хөл, Эрзин, Таңды, Тожу районнарда солуун, сеткүүл чагыдыгазы, ону пропагандалаар ажыл коңчуг чавыс.

Удавас отчёт-соңгулалыг үе келир. ДОСААФ комитетериниң, организацияларының ажыл-чорудулгазын сайгара көрүп тура, оларның хөй кезиниде эде тургустунуушкун хөлчок оожум чорүп турар деп демдеглээр апаар. Үе-биле деңге баспас, даамай хөөнүг комитеттерден, эге организациялардан областтың ДОСААФ комитеди шыңгыы негелдени кылыр үе келген.

Н. КОРОТАЕВ, ДОСААФ Тыва обкомунуң даргазы.

ИДЕПКЕЙИ ӨЗҮП ТУРАР

АЛДАР МУЗЕЙИ. АЛЛЕЯ Мал ажылдыг «Приозерный» совхоз биле тус черниң ортуман школазын ДОСААФ эге организациялары найыралдаштырып «турар. Олар шериг-патриотчу болгаш оон-даа өске ажылдарны кады организастап эрттирип турар. Ажыл-агыйда инженер А. Круглов биле шериниң эге өөредилгезиниң удуртукчузу В. Шушерин оларның удуртуп турар комитеттериниң, камгалал коллективтериниң үлегерлиг ажылын Корғопольский районнуң ДОСААФ комитединиң даргазы Н. Аксенов мактап турар.

Совхозта эге организация каш чыл улай социалистиг чарышка тиилекчи болуп келген. Кежигүн дадывырын хуусаазывдан эрте чыыры. ДОСААФ лотереязының билеттерин тарадыры мында. Дүрүм-биле домей-ле, үргүлүг белик шынарлыг күүсеттинип турар. Ында спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлери дыка сайзыраан.

Аныяк досаафчыларның чоргаарлаңыштар чүвезин база бар. Олар кызыл иштилер болуп, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар музейин тургузуп алган. База бир ооң чүүлдү өөренижилер кылган: районнуң Культура бажыңының чанында эгелээш дайын шөлүнден ээп келбээн дайынчылар хөөрүнге чедир участокка рябина аллеязын боттарының хөрү-биле олуртканнар.

Ажыл-агыйның малчынары-даа, школачылар-даа боо адарынга дыка ынак. Адыгжылар секцияларын Круглов биле Шушерин боттары удуртуп турар. Совхозта ДОСААФ эге организациязы бежен метрге тир тургузуп алган, ам аңаа тренировкалаары-даа, маргылдаа-даа эрттирери экижээн.

Ю. БЕЛЯЕВ.

Архангельск область.

«ДАЙЫНГА ЫРЫ ЧОРУП ЧОРААН»

Омсукчан суурда районнуң Культура бажыңыгга ыяды аттыг кежээ болуп эрткен. Ону организастап эрттирериге ДОСААФ райкому, райониуң шериг комиссариады, ВЛКСМ райкому база культура ажылдакчылары киришкен.

Кежээге келгеширниң аразында ок-боону холга тутканнар, Курильдерни, Мурнуу Сахалинни хосталыр, Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү чылдарын дайын шөлүнге эрттиргеннер, армияже ам чаа келдиртип турарлар бар болган. Дайын хоочуннары П. Белогор, В. Коробов, М. Матанах, К. Войтова олар чер-бажыңнарга, госпитальдарга ырлаңыр турган дайынчы ырларын сактып, кадыгберге үелерде ырыңыг кижиге ёаулуг эш боон турганын чугаалаанар. Кежээниң түңнелинде бот-тывыгтыр уран чүүл артистери хөөчүнирлериң болгаш аныяктарның чагыын ёаттар оларның ыяк ырларын күүсеткеннер.

Магадан область.

Айтырыңар, харыылап берээли

ГАЗ ДУГАЙЫНДА

«Тес-Хем районда Самагалдай суурдан бижип орбис. Дараазында айтырыларга харыылап бөөрин дileдивис. Бажыңче бир дугаарында газ киперде акша төлөөр бе? 10 рубль төлеп турар бис. Газты бажыңга ол чернин ажылдакчылары экжээр бе, азы чурттакчылар боттары алыр бе? Биете суур улуузу боттары барып ап турар, ол шын бе?».

Бо айтырыларга харыылап бөөрин «Тыва газ» эргелелиниң техниктиг кабинет эргелекчизи Ф. Ф. ШАЯХМЕТОВАДАН дileөн бис. Ол мынчаар харыылаан.

Бистиң республикага «ыш чок от» — газ 1966 чылда кестүп келген. Оон бөөр Тываның ажылчы чону оңу халбаа-биле ажыглап, ажыктуузазын көрүп, чоннуң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкынның бир хевири деп биле берген. Чоорту газ көдээ черлерде халбаа-биле ажыглаттынып, үүгле чурттакчылыг черлерге эвес, мал фермаларынга, турлагларга база кестүп келгилеөн. Ыланғыя малчынар алдарынга оон ажыы дыка улуг: аъш-чемни дүрген хаймыдыра каштар.

Амгы үеде бистиң республикада 44500 квартирада газ кирген, оларның чартыы көдээде. Оон удамыдан барык суур бүрүзүнүң чурттакчылары газты ажыглап турар.

Газ-биле хандырылга ажылы үүгле бо албанның ажылдакчыларынга хамаарышпас. Боже ажыл-агыйларның удуртукчулары база сагыш салыр ужурлуг. Ыңдыг турбуже республиканың чамдык совхозтарының директорлары ишчилериниң чуртталга байдалының айтырыгларын тоомага албайн турарындан газ-биле хандырылга негелдеге четпейн турар. Ыңдыгларга газтыг өг-бүле дээрге амгы үениң күхнязын көрүштүг болдурарынга, квартирада санитар-гигиена байдалын дыка бедидериниге дузалыг дээрзин сагындырза артык эвес.

Ынчангаш совхоз бүрүзү газтың баллоннар шыгжаар складты тудар, газ-биле ажылдаар слесарьны тургузар үүдээлгелиг. Ол ажыл чамдык черлерде боттанмайн турар. Оон уламыдан чамдык черлерде газты чурттакчылар боттары ап, бажыңпарынга чедирип, кожуп ап турар. Ол дээрге канчап-даа тааарыышпас. Тускай өөредилге эртизөн кижиниң газ кожазы, адырары, хынаары хорулуг. Ол бүгү ажылдарны харыысалгадыг кижи дылыр ужурлуг. Ыңдыг чурум хажыдыышкыны Самагалдайда кылып турарын авторлар бижээн-дир.

Бажыңга газ плитазын тургусканы дээш төлевир барыышын. Аңаа дараазында түңнерни көргеи: 2 конфорказыг плита тургузарга 8 рубль 30 көпеек төлөөр, 3-ту — 10 рубль, 4-ту — 10 рубль 60 көпеек. Ол ышкаш газ дериг-кереселдерине профилактика чорутканы дээш чурттакчы кижи база төлөөр ужурлуг. 2 конфорказыг плитага профилактика кылырга 1 руб. 70 көп, йиилиниге — 1 руб. 80 көп., үш конфорказыг болза — 1 руб. 90 көп.

Газ —ажыктыг, амыдыралга эптиг-даа. Ынчалза-даа кайы хамаанчок болур болза, оон айылыг база улуг.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МАНИЛА. Филиппинниның чаа үндезин хоойлузун ажылдап кылып турар конституция комиссиязының кежигүннери ол документиге күрүненин эге болгаш орумак өөредилге черлериниге халас өөредилгени киирер дугайында шиитирни хүлээп алганнар. Амгы үеге чедир өөренири дээш телевирден күрүне школаларының эге класстарының өөреникчилерин хостаан турган. Ол планнарны боттандырып чорударынга акша-көрөнгини күрүне бюджединиң чамдык түүлдеринге каналганың ачызыбиле лыып алыр деп турар. Конституцияның төлевилелиниң бо чылын күзүн бүгү улустуң чугаалажып көөрүбиле парлап үндүрер, оон соонда ол хоойлу болу бөөр.

ТОКИО. Сеульдуң национал университединиң 200 ажыг студенталери мурнуу көрей чалча ёзу-чурумнуң улуска удур политиказынга удурланган чыскаалга киришкеннер. Чыскаалганнарга удур полицияның улуг кезектерин чорутkан. Полиция биле студентилерниң аразында сегиржик алышкыг болган. Студентилер полицияның элээн каш автомашиналарын ерттедипкен, ынчалза-даа полиция карак чажы төгүлдүрер газтыг гранаталарны ажыглаанының соонда олар аткаарлаар ужурга таварышканнар. Чыскаалдың ийи киржиктизи балыглаткан, 14 кижини тудуп хоругдаан.

ЛИССАБОН. Португал коммунистерниң «Авантеш» солуунувуң чаңчыл болган баймралынга чүс-чүс муң кижи киришкен. Ол байырлал «Тайбың болгаш күш-ажыл» деп лозуң-биле болган. Ол байырлал үезинде тайбың талалакчыларының чыскаалы, дайын айылынга удур демиселдиң айтырыгларының талазы-биле диспуттар болган семинарлар болган. Оларның киржикчилери ядролуг чазылдырышкынарга чаңгыс талалыг мораторийни Совет Эвилелиниң узаткынына байыр чедирип, ССРЭ-ниң үлегерин эдерениринден Вашингтонның хедери-биле ойталаанын буруу шапкаанар.

ВЕНА. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң ниити-австрия шуулганы болган, аңаа чурттуң янзы-бүрү черлериниден хөй-ниити, аныяктар болган дайынга удур организацияларның төлөөлекчилери киришкен. Чавырлышкын политиказын чорударын болган ядролуг чепсектиг курлавырларын соксадырын бодунуң сорулгазы кылдыр санап турар тайбың дээш австрия демиселчилериниң хөделиишкинии моон соңгаар калбартып чорударын-биле ходбашкан айтырыгларны олар чугаалажып көргеп. Шуулганның киржикчилери ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң болгаш космосту милитаризастаарының политиказын буруу шапкан болгаш америк администрацияның ыңдыг хөделиишкинлери улустарның үндезин өрге-ажыктарынга удурлашкак деп демдеглээннер. Олар совет тайбың эгелекчи саналдарны, түңүн-даа мурнуында ядролуг чазылдырышкынарга чаңгыс талалыг мораторийни узадыр дугайында ССРЭ-ниң шиитирин бедии-биле үнелеп көргеннер.

ХОЛГААРЛААШКЫН

МАДРИД. Вашингтоныңуң аайынга чагыртkан Төп Америкада ёзу-чурумнарны Рейганның администрациязы кыжаныгларның болгаш акшахереглер хэолизин берип турган никарагуа улуска удур интервенцияже улам-на хамызы-биле кирииштиреринче ораалажып турар. Ол дугайын «Тьемпо» даар неделя санында үнер испан солуунга бодунуң интервьюзунга Никарагуаның оралакчы президентизи Серхио Рамирес медеглээн. Ол чоок-кавыда кризисти болгаш иштики чөрүлдөөлерни хамыладыры-биле ажык ораалдажышкын кыыдыр Ак бажыңның дилээни 100 млн доллардыны контраска америк конгресстиң үндүрүп бергени-биле Никарагуага удур чорудуун турар ажык дайынга ону деткип турар чуртгарның кайызынга-даа 75-75 млн долларны үндүрүп бергенин ол мынчаар үнелеп көргеп.

Оон-биле кады Никарагуага удур америк агрессиязы хүлээп көрбейн турар чуртгар Төп Америкада бар. Чижээлээрге, Төп Америкада месилдежишкиннер дургайында айтырыпта Гватемаланың чазаа хамаарышпас турушту эглээп болгаш ук кризисти конгадор бөлүүнүң дипломаттыг күжениишкиниериниң үндезинниге тайбың шиитирлэри дээш туружуп турар деп, интервьюзунга ол онзалап демделгээн.

(СЭТА).

НЕОНАЦИСТЕР ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

БАРЫЫН БЕРЛИН. Неонацистериниң чаа арыг-нуур чок хөделиишкини хоорайның демократтыг хөй-ниитизиниң килеңин хайыыктырган.

Гестапонуң эрги кара-бажыныың орнунда тургускан тураскаал плитага фашизмге удур удурлавышкын шимчээшкинниин доочуннарының салыр каан боодал чечектерин белүү неофашистер үрегден каапканнар. Фашизмге удур демиселчилер Гитлериниң амгы сөөлгү салгакчыларының ында эртиирил турар чыыжыга удурланган.

Чыскаалганнарның киленнээшкини полицияны хөделдирип үндүрүшкен. «Корумчурум үрээнир» деп чылдаңбиле полиция чыскаалга киришкен элээн каш кижини тудуп хоругдаш, неонацистерге неофашистиг шимчээшкинниң стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылыр арганы бергеннер.

«Эрге-чагыргалар аң-не барыын үеелдиглериң кем-буруулуг идепкейжилир чоруун соксадыр ужурлуг. Неонацистерди амдажыдары фашизмге өлүрткен хөй миллион кижиниң турасказыны дорамчылаары болур. Немец черден кажан-даа дайын үнмес ужурлуг!» деп, антифашистиг чыскаалдың организацияларының үндүрген хуудузунда айытkан.

Г. КУЛЬВИЦКИЙ, СЭТА-ның корреспондентизи.

Кадык, чаагай амыдырал дээш

КАДЫКШЫЛГА ХОРАН

Таакпы, оон хораазының дугайында «Шынга» эки-ле материалдар үнген. Авторлар — делегей чергелиг спорт мастери А. Доржу, эмчи Н. Базыр, Кызылдың кооператив училищезиниң кижизидикчи башкызы С. Куулар — болгаш оон-даа өскелериниң бижип турарыга бүрүн каттыжар болгаш оларның санал-оналын, сүмезин долу деткиир мен.

Бо темага колдуу кымнар бижип турар-дыр? Спортчулар, эмчилер, таакпылавас азы таакпылаарын каггаи кижилер. А чогум таакпыжылар чүге биживеэил? Таакпыны чүге тыртып турар мен, оон меңээ хораазы бар азы чок дээрзинин дугайын ёзулуг таакпыжылар бижиир болза эки. Таакпының хораазының дугайында авторларның бижип турары чөптүг бе азы кандыгыл?

Мен черле таакпылавас кижи мен. Оолдар-биле көгүүнүн тыртып шенээн мен. Хоржок чораан: баш дескинер, куструур. Черле оон кижиге ажык-дузазы хенизгидаа чок. Чамдык былдамыш кижилер таакпылап алырында 30—40 минута чарыгдап, сылдаглап олургулаар болгай. Бүдүн үхүн дургузунда олар чеже шак халас чидирип турар-дыр?

Бо чылдың июль 11-де үнген № 162 «Шынның» үшкү ярыында бөлүктээн материалдарда чолаачы С. Марев биле токарь В. Саранцев оларның бижип турарын көрүпер даап. Бүдүн бригада хежигүнүвери таакпылаваас. Ыңдыг бригадаже ажылдап кире бергеш, Саранцев кайы хире муңчудду. Түңнелинде таакпыны кагды, спортче хандыкшыды.

Бичии мен. Бистиң бажыңывыска ачамның дуңмазы үгбам кижи чыткан. Аарыг, дөртен хар ашкан турган боор. Бир катап авазының даңзазын алдырып алгаш, таакпылап чыдырда, ачам кирип көөрге, оттуг даңзазын сыртының адазынче суга каапканын утпаң мен. Улуг улус көрүп турда таакпылавас деп бурунгуларывыстың чагыын сагып чораан-дыр.

Амгы аныяктар ыңдыг эвес. Мырыңай хенинг школачылар оолдар: «Каяң, таакпың бар бе азы одуң чор бе, брат?» — дижип, улуг улустан (таакпылаар кижи бе азы таакпылавас кижи бе деп үүвенидаа билбес хиреде) дилеңир. Ылаңгыя шериг баар назылыг оолдар таакпылаар болза, кросс, маршбросоктарга кымыы-даа мурнай ылгалы бөөр. Ыңдыг оолдар туруучал, дериднинчел боор, эгиштеп, тыныштап падын бараарлар.

Таакпы кадыкшылга ол хире хоралыг болганда аңаа удур пропаганда ажылын улам калбартып, кижи бүрүзүн аңаа деминг киириштирери үениң шыгыы негелдезин болур. Хөй-ниити черинге таакпылаарын шуут хораан чарладарны азар, негелде хажыткан кижилерни штрафтап тургаш, эки түңнелдерни чедип ап болур-дур.

В. КҮНДҮҮ, хоочун спортчу. Эрзин район.

НЕОНАЦИСТЕРНИҢ ЧЫЫЖЫ

БОНН. Барыын Германияда Шлезвиг хоорай бо хүннерде бүзээлеткен хоорайны сагындырар. Полицияның күштүг таңнылы белүктери ол черде пиво садар залды камгалап турар. Ында неонацистерниң чыыжы боон турар. Полиция ол чыыт боон турар черни хендирлер-биле долгандыр кажаалаан, боочепсектиг таңнылдарны тургузуп алган.

Политиктиг партияларның, профавилелдерниң, хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилери, фашизмге удур демиселчилер Гитлериниң амгы сөөлгү салгакчыларының ында эртиирил турар чыыжыга удурланган.

Чыскаалганнарның киленнээшкини полицияны хөделдирип үндүрүшкен. «Корумчурум үрээнир» деп чылдаңбиле полиция чыскаалга киришкен элээн каш кижини тудуп хоругдаш, неонацистерге неофашистиг шимчээшкинниң стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылыр арганы бергеннер.

«Эрге-чагыргалар аң-не барыын үеелдиглериң кем-буруулуг идепкейжилир чоруун соксадыр ужурлуг. Неонацистерди амдажыдары фашизмге өлүрткен хөй миллион кижиниң турасказыны дорамчылаары болур. Немец черден кажан-даа дайын үнмес ужурлуг!» деп, антифашистиг чыскаалдың организацияларының үндүрген хуудузунда айытkан.

Г. КУЛЬВИЦКИЙ, СЭТА-ның корреспондентизи.

Парижге француз судно тудукчуларының масеалыг чыскаалы болган (чурукта). Ону чурттуң эң улуг профавилел каттыжышкынны — Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының кыйгырыы-биле чоруткан. Корабль тудукчулары найысылалга далай чоогунуң Ла-Сьота, Ла-Сен-Сюр-Мер болгаш Дюнкерк хоорайларындан келген. Ында чоокта чаа бодунуң хоозураанының дугайын чарлаан судно тудар «Нормед» компаниязының верфтери бар. Ол шиитирни компаниянның администрациязы барыын үзелдиг чагырыкчы белүктүң чазаанның судно тударынга күрүне акшаландырышкынын эвээжедир дээн шиитирин-биле холбаштыр хүлээп алган.

Чыскаалганнар чазаанган ажыл-биле хандырарын, француз экономиканың чаңчыл болган адырларының бирээзи судно тударын хевээр арттырарын негээннер.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАШТАРГА БЕЛЕК

Бичии чаштарга таарыжыр, оларның оюн-тоглаазын, хире-шаа-биле ада-иезинге, бот-боттарынга дузалажылгаазын, төрээн бойдузунга ынак чорууп үрүп көргүскен шүлүктер чымыдызы. Оон автору— Чөөн-Хемчик районунуң Бажың-Алаак ортумак школазының хөөчүн башкызы Ооржак Комаддыр.

Авторуңуң шүлүк чогаадырынче сундулалы 1950 чылдарның эгезинде-ле илереп келген. Ынчангы үнүп турган уруглардың-даа, улугларның-даа ынак солуну — «Сылдысчыгаштың» идепкейлиг «шүлүкчүлериниң» бирозинге ол санадың чораан. Ынчалза-даа шүлүктерин тускай чымынды ном кылдыр үндүрериниче ол далашпайн, оларның утка-шынарынче, бичии номчукчуларның, аажы-чаңы, ажыл-херектериниге дүжүр чорукче кол киичээнгейни салып келгени — багай эвес түннелдиг болганы бо.

«Кырган-авам кылыр ижи
Кыжын, чайын тоңуп
болбас.
Пие тутса илер, даараар—
Ийи чеңиш бераениптер.
(«Кырган-авам»).

Өтбе кижиниң ажыл-ишчи аажы-чаңын, оон бичиилерге үлегер-чижек болуур дуржулгазын үстүнде строфала чиге-ле соглаан. Ыңдыг кырган-авага кым чоргаарланмас боор!

Долгандыр турар бойдусту камгалап, каректаар, ону үрепталаваас, хириктирип бокталдырбас ужурдуг дээн угаадыг дараазында одуругларда соглеттинген:

Турист кижи кандыг
боорул?
Тулган диген камгалакчы:
Бойдуста бар бүтүү чүүлүү
Бодумнуу деп хумагалаар.
(«Турист кижи кайдыг боорул?»).

Чыжыргананың өң-чүзүнүн, оон онзагайын мындыг одуруглардан магадап номчуур бис:

Сырый-сырый кызыл-сарыг
Чыжыргана шурулар-ла!
Чылыг чайның чулук шимээн
Чыып алган долу-долу.
(«Чыжыргана»).

Ол ышкаш бойдуска түр када чараш-каазын көргүзер хадыыр-сарыгны автор мынчаар шүлүктээн:

Саарлып баткан хереллерлиг,
Чайның чырык хүнү ышкаш,
Хадыыр-сарыг частып
көрге,
Каът-каът чечээ
көрүштүг-ле.
(«Хадыыр-сарыг»).

Бичии чаштар боттарының ойнаар түүлдеринге кончуг ынактар. «Бөмбүүм», «Ойнаарак» дээн чижектиг шүлүктер оларга хомаарыгыр. Эң ылаңгыя «Бөмбүүм» деп шүлүктеңмындыг янзылыг, чедипгир одуруглар бар:

Часкаптарга меңнээн
ышкаш,
Чаштай дүжер —ужугa
бээр.
Аваң белээ ада бөмбүүм
Адаккыр-ла, кашнагай-ла!

Бичиилерни дузаарлак чо-руктарга кижизидер, оларның сонуургалын деткээн «Библиотекага», «Өөренир үем элек» дээн чижектиг шүлүктериниң эстетиктиг утказы ханы болганындан чедимчелиг.

Чыындыда кирген тывызык-шүлүктер онзагай черни эзелеп турарлар. Эң ылаңгыя школа пазыны четпээн уруглар садчыгаштарында бичиилерге ёзулуг-ла таарыжыр.

Белеп-селеп аштавас, сукславас амытаннарның бирээп— төвеин тывызыктың аргазы-биле шүлүктээни чараш:

Талыгырже кайгаан,
Дайнаның-ла турар.
Доңгеликтер чүктээн,
Доңгур болгаш улуг
Азыраан мал аймаа
Адын тып көр.

Хөй чылдарда чаштар арасынга ажылдап, чурттап келген башкы кижи бодунуң хайгааралдарын, ужуралдарын кол озек кылдыр чыып, оларны андара-дүндере сайгарып, эдип-чазап чораан. Бичии номчукчуларга тускай ном кылдыр янчалдыр чыып берген. Орус дыл кырынга «Одуваанчик» дээрге чараш-ла. А тывалап «Хадыыр-сарыг» дээривиске, бичии номчукчуларга байтыгай, улуглар-га безин орта-ла билдинмейн баргы дег.

М. ДОРЖУ.

Ном болгаш номчукчу

БОДУВУСТАН ЭГЕЛЭЭР

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге дугайында СӨКП ТК-ның төлевилелиинде башкы эртемнигдерни белеткээриниң шыварын бедидер дугайында шийтиы негелдени салган.

СӨКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин, школа реформазын амыдыралга боттандырып, башкылал ажылынга дүрегдөшкинни болгаш эде тургустунуушкунну бир-зе дугаарында башкылар боттарындан эгелээр болза эки деп бодаар мен.

Республиканың анчы-анчы школаларындан келген башкылар бот-өөредилгениң баштайгы чадаларын бир ай иштинде эрттиргеш келдивис. Бистиң бирги белүүвүске хөй чылдар дургузунда башкылал ажылынга ак сеткилдиг ажылдап, өзүп орар бичии хамаатыларны эртем-билиг-те болгаш күш-ажылга кижизидип келген башкылар өөренип турду.

Өөренип турган үевисте башкы бүргүзүүң бир-ле эртем талазы-биле шыырак билиглиин эскерип көрдүвүс. Чижээ, Чөөн-Хемчик райондан башкы ажылынга 25 чыл ажылдаан, эге класстар башкызы Д. Допгак санга, А. Куулар чуруурунга, Д. Дарыма, Е. Седип-оол орус дылга, Ч. Хертек, А. Монгуш тыва дылга ханы сонуургалдыг улус болду.

Башкыларывыстың берген онзагалаларын үргүлүү ойлаанда кылын, экзаменнерге, заңёттарга шыдаар шаавыс-биле белеткенин турдувус. Ынчангаш үениң негелдезинге харыы кылдыр өөредилге-кижизидилге ажылынга эде тургустунуушкунуну боттарывыстан эгелеп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар бис.

Ч. ОРТУН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

МӨӨГҮЛЕР: АЖЫКТЫГ, АМДАННЫГ

Янзы-бүрү чемпериң аразында — дузаан, маринадка суп амданчыткан мөөгүлер. Оларның чаагай баразын көөрге-ле, чиксээн келир. Мөөгүлериниң химиктиг составы ногаарларга, эът, сүт аймазының продуктуларынга чоок, оон тургузуунда аминокислоталар, белоктар хөй болуп турар. Сүүзүн бүдүмелдер (оон хуузу мөөгүлерде 58 чедир турар) бестерниң ажылын экижидер, чемге хөөн киирер. Мөөгүден кылган чем кижиниң сёмиртпес, түүге дээрге ыида углеводтар болгаш үс эвээш. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, мөөгү — бойдустуң чаагай кежиин.

Ол шынап-ла, магалыг, сактып көрээлиинер даан, эртен эртежик туруп көөп, арга-арыг иштинге мөөгү чыып чоруурга эки-ле болдур ийин. Оон-биле чергелештир мөөгүлээри дээрге харысалга негээр. Чиир мөөгү орнунга хоран мөөгү чыгдынып болдур. Чыыр кижи бүргүзү мөөгү бүргүзүн кончуг эки ылган билир ужурлуг. Чигзиниишкин туруп көөр болза, танывазы мөөгүнү чыып алган хөрээ шуут чок, кичээнгей болгаш контроль албан херек.

Силернин-биле кады чораанывар бичии уруглар дыршыкак, үезин эрттир турган бакырай берген, дүдүк мөөгүлерни чыып алган болза, черже октадыптывар. Корзинаже чыгдынган мөөгү бүргүзүн хыпаан көрүңер. Чемге ажылган болур мөөгүлериниң ийи түс хевири бар, оларның бир каш он-он хирезин ажыглап болур. Тодаргайлаарга, орус дыл кырында оларның аттары: белые, подосиновики, маслята, опята, грузди, волнушки, дичички болгаш өске-даа.

Үүгле хоран эвес, чиир мөөгү-биле хораннанышкынар бо-ла таваржыр. Оон чылдагааны болза, шын эвес ажаан кылып алганы база шын эвес консервалааны. Онза айыылгы-биле ылгалып турар мөөгүлериниң бирээзи — бледная поганка. Чиир мөөгүлер-биле ону улус бо-ла салчаштырар. Бо мөөгүниң составында хоран бар, хайындырзга-даа, аштап-үүрга-даа, белен читпес. Частруыг кылбазы-биле кол ылгалдыг демдектериин быжыы-биле сактып алыры чугула: чаа үнген шампиньонарның бертүүгештериниң адаанда пластинкаларының өңү куу-кыскыл, үр турупканнарының өңү болза, эът-кир кызыл, харын-даа хүрен болуп турар. Хоран мөөгүниң пластинкалары ак, моюнчугаштарлыг, бутчугажы кудулдур чооннай берген. Оон хораны бээр клетказарын, нерв системазын, хан оруктарын болгаш аъш-чем хууллурар органнарны үрөөр. Хораннанышкынның демдектери мөөгүнү чиген соонда, 3—48 шак болганда илереп кедип. Хөөн булганыр, кустурар. Ижиниге аарышкы чыптыр. кудуолуртур, чамдыкта хан болгаш өл-чаг холумактыг кылдыр. Хораннанышкын чаш уруглarга аар эртер.

База бир хоран мөөгүлер болза, чиир мөөгү опята-биле дөмейлешкек. Оларның ийи хевири бар, өңнери — куу-сарыг. Оны чамдыкта мынчаар адаар: меге куу опенок. Чиир мөөгү боттарының «ийистериниң» аттыдыр база каас-коя эвес кылдыр көстүр. «Ийистер» хораны шоолуг күштүг эвес, мынчалза-даа гастроэнтерит — ижин аарыын тывыдырып болур.

База бир хоран мөөгү болза, мухомор. Оон-биле хораннанышкын, ол мөөгү өскелериниге бодазарга, дашпакы хевири элээн ылгалыг, эвээш таваржын турар. Бо мөөгүде мускарин деп хоран чиир системазынга дээр. Оон түнелиинде хораннаган кижи үш-баш чок шимчениp, сиригээр, каректың уг-шин өскерлир, чараа төктүр, деридер, ижиниге аарышкылар тыптыр, хөөн булгандырар, амыр-сөксаал чокка кустурар. Оон кедерээш, дембээредир, медерел солуудаанындан чок түвө көстүр, чок түвө дыналыр. Хораннанышкынның баштайгы демдектери, мөөгүнү ажыглаан соонда, бир— ийи шак болгаш илереп келир.

Мөөгү-биле хораннанышкын болганда, чиик-даа болза, сезиглел-даа тургустуун келзе, эмчиниң дузазы дарый херек. Хораннаган кижиниң, бөлүк улусту эмнелге черинге дарый чедирер херек. Эмчи дузазы келгижеге чедир алыр хемчеглер болза, ижин-шийидүвүү чуур, аарыг кижиниң орунга чыттырар. Сода эзилдирглиг чылыг суг-биле, чок болза, марганцовканың эвээш эзилдирин-биле чуур. Кустурарга, куду олуртурга, организмниң суук түүлдери эвээжээри биллингир. Ынчангаш аарыг кижиге кустуруушкунну база хөөн булгандырышкының намдадыры-биле дузаа каан суглу ижиртар.

Мөөгү-биле хораннанышкын соонда арага аймаан черле ижин болбас. Үүге дээрге мөөгүнүң хораны бо таварылгада организмче дүрген таразар.

Бажыңга мөөгү консервалаарынга кичээнгейлиг болуру кончуг чугула. Бажыңнарның чамдык херээжен эзелеп банкаларны консервалаарларының чурумун үреп турар. Олар шын эвес-кылдыр сава аксын дуглап ап турарлар. Хөрүүге чоруур чамдык будумелдер, чежедаа чуп аштаарга, мөөгүнүң диштедчек тургузуглаарынга артын каар. Ынчангаш хөрээн-биле кады киире берген хоран будумелдер сава иштинче кире бээр. Аксын быжыг кылдыр дуглап каан савада 1 кислород чок. Дус болгаш кислотаның ажыткызы хөй эвесте хөй бактериялар болгаш химиктиг хораннар чыгды берип болур.

Эккээш дустуг болгаш ажыткылыг банкаларның аксын агаар эртпес кылдыр дуглаар. Мөөгүлерни дузаары, маринадка суп амданчыдары кичээнгейлиг болгаш серемчилдиг болуруун негеп турар.

Л. КОМЛЕВА,
санитар чырыдышкын бажыңының инструктору.

ХЫНАМЧАЛЫГ ШИЛИИР

Чаа аттар, чаа чогаалдар. Олар база номчукчуңуң кичээнгейни эзелеп, автор чүү кижилил, оон кол темазы чүл, чогаал бижиринге арга-мергежилли кандыгыл деп айтырыглар тургустунуп кээр. К. Ооржактың «Хадыыр-сарыг» деп бичиилерге номуп парлаан. Бир-тээ, школачыларга бижээн болганда, автор оларның психологизазын эки билир кижи болуру чугаажок. Чүге дээрге допчу, өңгүр, солун, кижизидикчи утка-шынарлыг кылдыр бижиири чогаалчыдан хөйүү пегээр.

Чыындыда кагылчак-даа, шымбай-даа бодалдар бар. Бойдус, төрээн чер дугайында тема база киргеп. Моолуудуш, телептиг аажы-чаң хевирлээринге дээштиг болуп болур шүлүктер база бар. Деңнг отряд дугайында, эш-өөрүнге дузаарак, бойдуска ынак турист дугайында шүлүктер өөредигиг. Соңуургак оолактың сеткиишкинин автор «Өөренир үем элек» деп шүлүүде чедимчелиг илергейлээн. Ыңдыг турбуже, шүлүктүң сөзүн бичии кижиниң ынкаш кылдыр чурускан болза эки. «Адан теве шимчедип боор үжурлуг шкафтар» деп чаш кижи чугаалавас. Номнарны алдынап каан кылдыр көргүскени хөөредиг апарган.

«Честек-кат» деп шүлүкте алаакка «бора хектер гастрольдап турар үеде, ак-чайт, чечек турганы, шартылаалар хомузун хан турар үеде, чидиг кызыл арыннарын честек-хаттар сигенче эгенгенинг чажыртынып тургулааның» лириктиг маадыр чедимчелиг эскерген. «Меңээ адыг чугаалады» деп чогаалда адыг аңаа дегбезин, ону камгалазарын кижилерден дилеп турар кылын кааны авторуңуң чедишкини болур. «Адыг шуут-ла дорт менче көрүп алган чугаалады» деп бадыткан бижээни авай таварымча чок. Час «оът-сиген, хадың, талдың одурту-ла бажын сүбаан» деп дириг-житкен, «Хектиң ырын» бичиилерге бүзүренчиг кылдыр чуруп көргүскен. Уран-чечен талазы-биле «Чай келди» деп шүлүк ылгалып турар.

Эң-не бичиилериниң психологизазын илергейлээн «Чаргы» деп шүлүк чогум-на оларның чүвени чүүлдештир, боттарыны-биле дорт көөрүн көргүскени эки. Кегженген өшкүнү саат дайнаавыга бичии уруг демейлеп турар, саадын дилеп аар дээрге, өшкү четтирбейн ыяш боор.

Бичиилерге поэтиктиг овур-хевирлер сиңген чогаалдарны бараалгадырывыстан аңгыда, оларга шын билиглерни бээр соорулгалыг ажылдап турар бис. Бо удаада номда утка, стилистика, орфография частырыглары таваржып турары хараадачыг. «Булуттарга кызыл хаяа ойнаалакта, буттары-даа, колдары-даа канчаар ирги» деп одурудан кижи чүнү билип алырыл? «Сигеннерни айыыр-биле согунналарга» дээрге чаа бодал чок. «Чурттал көрбес» дээп. Чуртталга деп сөстү кызырганы ол бе? «Акы-дунма пайыралга ажы-төрелдер чанчыкпас бис» деп үзе шаап каан одуруглар дадагалаалды болдурар. «Бичии кижи кандыг боорул?» деп шүлүктең чашты «бажы кыжып, уйгудыжы чидип» турар кылганының хөрээ бар болду-ла бе деп айтырыг тургустунуп келир. «Чадаг-тергенниң» маадыры кымыл дээрэн билдинмес. Эгезинге бирги арындан чугаалап турар, артканнарында өске маадырлар дугайында чугаа чоруп турар. «Өөрүмге көшкүрерде, эскээр тояй бербес-тир мен» деп маадыр мактанып турар.

«Алгаттырбас», «уралыг тең» деп сөстер уругларга берге. «Ары үглей алган артык үе тутса» дээрге чүү дээнил? Бичии номчукчулар ону канчаар билип алырыл?

Чыындыга киирер чогаалдарны шилип редакторлаарын быжырымчалыг көөрүнче кичээнгейни кошкатпас болза эки.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ, АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың Күргүзенин башкы институту 1986—1987 өөредилге чылында белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур.

Дараазында факультеттерге дыңнакчыларны хүлээп алыр:

Филология — тускай эртеми — национал школага орус дыл болгаш литература; орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература;

физика-математика — тускай эртеми — математика болгаш физика;

Эге өөредилге факультеди — тускай эртеми — эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказы;

бойдус-география — тускай эртеми — химия болгаш биология.

Белеткел салбырынга совхозтар, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң, тудуг организацияларының, транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелериниң хереглекчилер кооперациязының бир чылдан эвээш эвес стажтуг ажылчыларын хүлээп алыр. Ажылдаан сөөлгү чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг.

Киирери күзээнер дараазында документилерни дужаар: эртеминиң дугайында № 086/у майык-биле эмге шывызыгазы; күш-ажыл деңгериниң хоолгазы: ажылдап турган черинден характеристика болгаш өөредири-биле чоруткан бижик, 3х4 см хемчээлдиг фото-чурук.

Белеткел салбырынга ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштелдирилге хүрээлениндэ курлавырже халашкыннарны болгаш школаларның ийи чылдан эвээш эвес стажтуг пионервожатыйларын база хүлээп алыр.

Курлавырже халашкыннар шериг кезээнден характеристиканы болгаш өөредириби-биле чоруткан бижикти, улуг пионервожатыйлары школалардан характеристиканы болгаш өөредири-биле чоруткан бижикти.

Национал школаларга орус дыл болгаш литература тускай эртемниге өөредири-биле ажыл стажы чок 1986 чылда кедээниң ортумак школаларын доскаңнарны хүлээп алыр. Белеткел салбырынга киирери-биле олар школа директорунуң болгаш школаның комсомол организациязының секретарының ат салганы характеристиканы болгаш улус өөредилгениң район кылдаанның өөредири-биле чоруткан ажыл-агыйларының-даа күселе-биле өөреникчилерни хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга беседа чоруткаңыңар соонда киирер, ону 1986 чылдың ноябрь 24-те чорудар.

Өөренир хуусаазы 7 ай. Өөредилге 1986 чылдың декабрь 1-дев эгелээр.

Дыңнавчыларга 40 рубль стипендия бээр. Хереглээ кижилерге общежитие бээр. **Документилерни дараазында адресче чорудар:** Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 34, белеткел салбыры.

1986—1987 өөредилге чылында Кызылдың № 4 ортумак ПТУ-ау дараазында эртемнерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Сес чыл школазын доосхан кижилер үш чыл дургузунда чазаныкчының, штукатурмаларының, кан болгаш демирбетон конструкциялар эптехчизининг, плита салыкчызының, облицовщихтиң, контроль-хемчөөр приборларының болгаш автоматикаңың слесарының тускай мергежилиниге өөренир.

Шилип алган мергежилиниң зайы-биле билдириишкинни директорунун адынга кииpер. Сес чыл школазын доосхан херечилелиң, ортумак школаны доосхан дугайында аттестадың. 286 дугаар майыктың эмчи шывызыгазын, 3х4 хемчээлдиг 6 фоточурукту билдириишкинге кожар.

Үчилищеге келгеш, үчёттап үндүр бижидип алган паспортун азы төрүттүгенининг дугайында хереченилелиң, үчёттап үндүр бижидин алганының дугайында (шериг назының четкен кижилер) демделгел бар пиир бижидилгелиг шыңыылгазын көргүзер.

Үчилищеге кирер дугайында билдириишкин киирген кижилер эмчи шинчилгеэнге эртер. Документилерни 1986 чылдың октябрьга чедир хүлээп алыр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелеп бергеп.

Киирери күзээн анкеталарны кандыг-даа шылгалдалар чокка хүлээп алыр. Өөредилге халас. Үчилище аъш-чем, идик-хеп-биле хандырар. Хоорайда чурттавайн турар кижилерни пинти чуртталга бажыңы-биле хандырар. Ортумак үчилищени доосхан кижилерге ортумак билиглиг чедип алганының болгаш мергежил талазы-биле разряд тыныскаңының дугайында диплом тыпсыр.

Үчилищени доосхан кижилерге хоорайның тудугларынга болгаш будурулгелериниге ажылдаарын чөпшөрөөр.

Үчилищеде хол бомбүүнүн, хостуг хүрештин, хаактың, чиик атлетиканың, бокстуң болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң секциялары бар. Бот-тывынгыр үран чүүлдүң, техниктиг чогаадылганың, фотостудиянның белүмнери ажылдап турар.

Бистиң адресивис: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 дугаар бажың. 2-54-14, 2-21-09 дугаарлыг телефонпарже долган болур.

«Тыва автотранс» каттыжышкынның республика комбинады «В» болгаш «С» категориянның чолаачыларын өөредир куретарга тыва националдыг хамаатыларны бүдүрүлгеден дашкаар өөредиргә чорудар. Өөренир хуусаазы 5 ай.

Айтырыгларны дараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу 113-А, телефон—2-34-04.

Одаар чүүл сайгарар талазы-биле республика конторазы одаар түүл болгаш ачыдуза чедиреринің талазы-биле бот-боттарының араазында санажылганы хынап чорудары-биле бүгү бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны чаңдап тур.

Санажылганың хыналлазын 1986 чылдың октябрь 1-ге чедир чорудар. 1986 чылдың октябрь 1-ниң соонда санажылга талазы-биле кандыг-даа негелделерни хүлээп албас.

«Шын» солун редакциязынга курьер дарый негеттинип турар.

Улуг напелдиг бажың тудуунун чаа шегин ажыглалга кииргени-биле холбаштыр **ӨӨРЕДИЛГЕ-КУРС КОМБИНАДЫ** ажылдап ташкаар өөредири-биле дараазында тускай эртемге өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Демир-бетон конструкциялар эптээринге монтажник.
2. Электри каңнакчызы.

Өөренир хуусаазы 6 ай. Өөренип турар үезинде айлаа 76 рубль хемчээлдиг стипендия төлөөр.

Өөредилге 1986 чылдың сентябрь 22-де эгелээр.

Херек документилер: билдириишкин, паспорт, шериг биледи, күш-ажыл дептери.

Өске черлерден куретарга өөренири-биле келгеннерге айтырыгны чуртталга бажыңы бээр.

Айтырыгны дараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчуу 76, трестиң кадрлар килдизи, телефону—2-32-83, 2-27-02.

«Тыва рембыттехниканың» будурулге каттыжышкынының школа мастерининг өөреникчилери, жестянщиктер өөреникчилери, жестянщиктер, күш-ажыл болгаш ажыл телевизининг талазы-биле инженер негеттинип турар.

Айтырыгларны дараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу 140, телефон 4-13-30. Будурулге черининг девискээринде столовая ажылдап турар. Ажылдаар черинче албан черинин автобузу-биле чорбуур.

Хоорайның шил савалар хүлээп алыр № 3 пунктузунга (Дружба кудумчузу, 21 дугаар бажың), № 5 пунктузунга (Калинин кудумчузу, 10 а дугаарлыг бажың), № 11 пунктузунга (Ленин кудумчузу, 42 дугаар бажың) бистинге будурген 0,5; 0,6 0,8, 1 болгаш 2 литр ишкир шил савалarны хүлээп алырын **Кызылдың аъш-чем садыы** дыңнадып тур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

ТВ

СЕНТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ут». 8.45—«Сатурнче орук». Уран-чечен фильм. 10.05 — «Аяа-чоруукчулар клуву». 11.05 — Бо хуулгаазын делегей. 12.20 —12.25 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50. —«Кижи болгаш бойдус». Док. фильмнер. 15.45—«Уруглarга дамчыдылга. 16.20 — «Алыс күзел». Мультфильм. 16.30 — Конверт. 17.00 —«Он алды хар чедир болгаш оон улуг пазы». 17.45 — «Тайт Куулак мээстрөө «Эстонияның театрында» Музыкалыг фильм. 18.15 —Дээди школа: эде тургустунуушкун айтырыглары. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.05 — Арагалаашкынның хоразының дугайында док. фильм. «Чингедир байдалдары чок». 19.25 —Көрүкчүлериниң дилээн ёзугаар. «Сатурнуң аштыргаазы». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ут». 21.35 — «Силерниң чуруунарыңы эгидип бериң тур мен». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 22.35 — Хөл бомбүүнге делегей чемпионады. Херээженнер. ЧССР-ден дамчыдылга. 23.15—23.40 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15—«Нефтекамск». Док. фильм. 8.35—9.35 — Информатиканың болгаш саналга техниказының үндезиннери. 10 класс. 9.05—10.05 — Немец дыл. 10.05 —КПТУ-нуң сургуулдарынга. Астрономия. 10 класс. 10.35— 11.40 Нинги биология. 9 класс. Ч. Дарвин. Амыдыралы болгаш эртем ажылдары. 11.05 —Суббота—ада-иеге хүнү. 12.10 — Төөгү. 4 класс. 12.40 — Зоология. 7 класс. Эремчиктер. 13.35 — Бойдус эртеми. 3 класс. 13.55 — Сээн Ленинни библиотекан. В. И. Ленин. «Карл Маркс». 14.25 —Шин чогаалы болгаш театр. 15.10 —15.15— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Бистер орус дыл өөренип тур бис». Национал школаларның белеткел класстарының өөреникчилеринге телекошкола. «Ленин. Төрээн чурт. Москва. Бистиң баштайгы состеримис». Кызылдың № 2 школазының белеткел класындан киприлде дамчыдылга. 18.20 —Уруглarга фильм. 18.50 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.00 — Док. фильм. 19.15 —Телемедээлер. 19.25—«Азия төвү». Программада: Медээлер. «СӨКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга». Тыва АССР-ниң күрпланының даргазының ораалакчызы А. Д. Бегзиниң чугаазы. «КАИ экраны». Тываның транспорту дүжүт ажаалдазында. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг үдүүлар, чаштар!». «Тооруқ шыкпышы» 20.15 —«Кадык болуру күзезинде». 20.30 — ССРЭ-ниң улустарының тоску чайгы спартакиадазы. 21.00 —«Ут». 21.35 —«Он ийи сандай». Уран-чечен фильм, 1-ги сериязы. 22.50—23.35 — Д. Д. Шостакович-ичиниң чогаалдарындан. «Гамлет». Фильм-балет.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Андрейка» 11.20, «Легенда о бессмертии» 9.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, «Русь изначальная» (1, 2 сериялары) 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «В двух шагах от рая» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Сентиментальное путешествие на картошку» 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: Удивительная находка или Самые обыкновенные чудеса» 9.40, 13.10, «Мой дом на зеленых холмах» 11.10, 15.00, «Этот безумный, безумный, безумный мир» (1, 2 сериялары) 16.50, 19.50 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Прощание славянки» 13.00, 15.00, 17.00, 19.00 (узаткан) шактарда.

Оттаар

Республиканга шокар будуттаар. Чаъс чагбас. Барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 5—10 градус чылыг болуур. Чамдык черлерге казыыр 2-деп казар 3 градус чылыг болуур. Хүндүс 16—21 градус чедир чылыыр.

Кызылга шокар будуттаар. Чаъс чагбас. Барыын чүкче үглей хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 5—7 градус чылыг болуур. Хүндүс 19—21 градус чедир чылыыр.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет гүргүзүг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45 солун келбейн банганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3357.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00210